

Л Е Т О П И С

МАТИЦЕ СРПСКЕ

КЊИГА 223-228.

СВЕСКА I—VI. ЗА ГОДИНУ 1904.

У НОВОМ САДУ

ИЗДАЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

1904.

Писмо А. И. Тургенева

МИТРОПОЛИТУ СТЕВАНУ СТРАТИМИРОВИЋУ

И ОДГОВОР МИТРОПОЛИТОВ С ПРИЛОГОМ ЊЕГОВЕ РАСПРАВИЦЕ

О ВЛАСИМА.

Припошљено

Јован Радоњић

У радњи својој „Припошљени историји словенског препорођаја крајем прошлога и почетком овога века“ (Нови Сад 1900.) расправљао сам на стр. 43—52. о везама руске интелигенције са карловачким кругом почетком прошлога века. При том послу служно сам се нарочито Јагићевим зборником „Новыя писъма Добровскаго, Копитара и другихъ югозападныхъ Славянъ“ (СПетербургъ 1897.), а једно писмо за расветљење овога питања припошљено сам и сам на стр. 85—86. Добротом поштованог пријатеља преч. г. Димитрија Руварца, протојереја, коме нека је за то срдачна хвала, добих једно писмо Александра Тургенева митрополиту Стратимировићу, писано у Москви 25. септембра 1805. и одговор митрополита на то писмо од 1. маја 1806. са прилогом митрополитове расправе о Власима.

Ова два писма, која овде публикујем као допуну својој радњи, бацају још више светлости на научну спрему Стратимировића, а из њих се даље види и то какав

углед уживаше он код младих Руса: Кајсарова и Тургењева. Ова писма од важности су и за почетке словенске науке, која у то време у Русији беше јоште у повоју, док је у Чешкој пошла већ била одређеним путем, на коју је упутише темељити радови Добнера и Добровскога.

Ну сем ових писама од великог је интереса и Стратимировићева расправа о Власима. Митрополит Стратимировић много је студирао и веома ревностно пратио научну литературу о најстаријој историји и писмености словенској, а сем тога доспеваше он да чита и повесне радње, које се дотичу и осталих европских народа. Али он који је крај свих својих великих званичних дужности доспевао да много чита и размишља, тешко се одлучивао да пише, иако је сваком приликом јавно волео да истиче своју ученост и начитаност. Заслуга је младога Тургењева што је митрополит Стратимировић написао расправцу о Власима. У то време наима отпочиње у Русији живље интересовање за прошлост словенску и за проучавање извора за словенску повест, те је московски универзитет чији члан беше Тургењев, расписао био награду, за решавање питања: ко су Власи, који се спомињу у првобитном руском летопису (такозваној Несторовој хроници) и каква су порекла ти Власи.¹⁾ Млади Тургењев са особитом жудњом лаћа се решавања тога тешкога проблема. Ну како не осећаше довољно спреме обраћа се Стратимировићу, са којим се 1804. лично упознао. Тадашњем двадесетогодишњем Тургењеву импоновао је много Страти-

¹⁾ Награду руск. акад. о истом питању однео је кашње син Шлецеров, који је тврдио да се под Власима код Нестора имају разумети Бугари, док је Шлецер под Власима разумевао Италијане, а Круг Французе (R. Rösler, *Römänische Studien*, Leipzig 1871. 80). 1814. 20. фебр. пише Копитар земљаку Жупану: Acad. Russica dederat Preisfrage qui sint Volochi Nestoris? et coronavit juvenem filium Schlözeri. qui pro Bulgaris declaravit: falso falsissime (Новья письма, 261). О таком решењу питања писао је Копитар са негодовањем и Добровском 19. и 24. јан. 1814. (Письма Добровскога и Копитара, СПетербургъ 1885. 367. 369). Добровски је о том питању много правилније судио поч. 1809. тврдећи да се под Власима код Нестора имају разумети Гали, коју је претпоставку Копитар назвао eine herrliche Entdeckung, надовезујући на то даља своја домишљања (ib. 24. 53.)

мировић својом начитаношћу, а нарочито тиме, што је учени гетингеншки професор Август Лудвиг Шлецер посветио митрополиту 1802. своје знаменито издање такозване Несторове хронике.

Митрополиту Стратимировићу ласкало је што се Тургењев на њ обраћа у тако важном питању, те желећи да се његова ученост разнесе по Русији, прилегао је на посао, и написао читаву расправу о пореклу Румуна. Прикупљање градива за румунско питање и израда теме биће по свој прилици узрок, што Стратимировић на писмо Тургењева одговара тек после по године.

Пре него што бисмо прешли на излагање и оцену митрополитове расправе о пореклу Влаха, држимо да не ће бити на одмет, ако читаоце упознамо са главним цртама у развоју питања о пореклу Влаха. Тиме ће и митрополитова расправа добити одређено место у дугом низу расправа и дела о пореклу Влаха, а сем тога лакше ће нам бити одредити колико је у њој оригиналнога и да ли је поуздан митрополитов метод, којим се служи при решавању овога занимљивога проблема.

Питање о пореклу Влаха или Румуна занимало је још у прошлим вековима историке и етнографе, ну нарочито разгорело се оно у седамдесетим годинама прошлога века, од како је даровити градачки професор Роберт Реслер у споменутом делу поново поставио тврдњу, да данашњи Румуни нису аутохтони у данашњем Ердељу (старој Дацији) и Влашкој, но да је њихова колевка Балкан. Како је решавање овога научнога проблема довођено било у тесну везу са племенским тежњама Мађара, Румуна и Саса у Ердељу, то је ово питање великом већином стављено било на ненаучну основу, те је та околност отежавала дефинитивно његово решавање. Поред недовољне грађе и непотпуно тачног утврђеног метода са којим се такви послови раде придошао је дакле патриотизам од стране мађарских и румунских научника, због чега је и требало више од сто година да се приближимо његову коначном решењу. Ну везивање овога питања за националне аспирације споменутих племена имало је ту добру страну, што је оно својом непосредношћу са животом привукло и пажњу страних, нарочито немачких, научника, који имају велике

заслуге при решавању овога питања. Питање о пореклу Румуна излази услед тога из ускога оквира, те постаје опће. Та научна контроверза својом занимљивошћу и страсношћу може се comodно поредити са контроверзом о одношају модерних Грка према старим Јелинима, коју је отворио 1829. г. генијални Гиролац Јаков Филип Фалмерајер у предговору прве свеске свога дела „Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters“. Фалмерајерова тврдња да у жилама модерних Грка не тече ни једна чиста кап старе јелинске крви, него да су они потомци Словена и илирских Арбанаса, пала је као бомба у оно романтичко доба, када су европски духови, занесени студијом прошлих времена, са заносом гледали и потпомагали покушаје модерних Грка да се ослободе.

Први немачки научници (Курцијус, Цинкајзен, Хоф и др.) а тако исто и словенски (Копитар, Шафарик и Миклошић) позабавише се детаљно Фалмерајеровом тезом, а не заосташе боге ни Грци (Папаригопулос), који (Грци) пошто пото напрегнуше снаге да оборе тврдњу Фалмерајера. И то питање као и питање о пореклу Румуна стајало је у тесној вези са животним интересима модерних Грка, а што се страни научници на Западу њиме толико позабавили стоји у вези са развојем класичне филологије као и са јаким интересом западњака за стари антички свет.

Оба питања играју улогу и у историји словенске филологије, а питање о пореклу Влаха занимало је и неке наше књижевне раднике, као митрополита Стратимировића и Саву Текелију.

Већ се *Халкондил*, византијски писац XV. века интересовао за језик румунски, те вели за њ да је сличан талијанском, али да је тако искварен, да га Талијани врло тешко могу разумети. Откуда су Румуни дошли на леву обалу Дунава није ни од кога могао да дозна. Халкондил зна даље и за Влахе на Пиндосу, истичући, да се они по језику не разликују од оних на Дунаву (*Laonici Chalc. De rebus Turcicis. Edit. Bonn. lib. II. 77/8. lib. VI. 319.*)

Знаменити историчар *Иван Луцић* учинио је и у овом питању велик корак у напред. Познавајући добро историју освојења старе Дације од стране цара Трајана поч. II. века после Христа и напуштање Дације у III. веку од

стране цара Аврелијана, којом приликом римске колонисте пресељене беху на десну обалу Дунава у области Мезије, долази Луцић до закључка, да данашњи Румуни не ће бити да су постали на левој обали Дунава, да нису резултат мешавине старих Дачана са римским колонистама, него да су они доцније, помешани са Бугарима, прешли на леву обалу Дунава. Заслуга је даље Луцићева што је он први по казивању фратра Фрање Соимировића приопћно списак румунских речи, поредивши их са латинским (*Joannis Lucii, De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex. Amstelædami 1666. 284—286*).

После Луцића на више од сто година није додиривано питање о пореклу румунскога народа.

Године 1770. штампано је у Млецима *Теодор Кавалиотис*, протопоп у Мосхопољу јужно од Охрида, грчки буквар са речником македонско-влашкога и арбанскога језика, истумачивши га грчким језиком. Овим речником свраћена је пажња ученога западнога света на дотле непознати македонско-влашки и арбанашки језик. Студент халскога универзитета Константин Хади-Чехани из Мосхопоља свратио је био пажњу ученога професора у Хали *Јована Тунмана* на тај речник, пруживши му поред тога доста грађе за статистику и етнографске прилике влашкога и арбанскога језика. Тако је дакле Тунман, проучивши њему приступачне византијске изворе, у делу „*Untersuchungen über die Geschichte und Sprache der östlichen europäischen Völker*“ (Leipzig 1774) први заинтересовао западни научни свет за порекло румунскога народа. Тунман разликује две групе влашкога народа. По њему су и македонски Румуни, а тако исто и они на левој обали Дунава (у данашњој Влашкој и Ердељу) потомци романизованих трачких племена. Узевши на ум ону причу код византијских писаца Теофилакта Симокате (из VII. века) и Теофана (из IX. века) где су забележене латинске речи *Тбарва фратре* тврди Тунман, да су то први трагови влашкога идијома у Трацији. Неколико векова не спомињу се у византијским изворима ови македонски Власи, али се у XI. веку спомињу они на Балкану, Родопи и Пиндосу. Будући да се ови Власи спомињу једино у планинама, служи то Тунману као јаки доказ да се они још у врло давним временима налазили онде. Што се тиче

Румуна у Ердељу и Влашкој, држи Тунман да је њихова колевка у старој Дацији, одакле се постепено ширили као потомци романизованих Дачана. И ако се у главним изворима за то питање код Флавија Вописка и Еутропија каже, да је римски цар Аврелијан испред опасности Гота преселио војску и римске колонисте из Трајанове Дације на десну обалу Дунава, у нову провинцију Дацију Меди-теранеу, држи Тунман да се ово не може дословце узети. Велик део римских колониста остао је по њему у Трајановој Дацији, те пружио квасац за даље романизовање Гета и Дачана, одакле се развише данашњи Власи у Ердељу и Румунији. Тунман је, као што се види, из оно мало лингвистичке, етнографске а нешто богатије историјске грађе, изводио за сваку групу Румуна посебан развој и посебно место постања.

Нешто кашње 1778. тврдио је Маџар Јосиф Бенке у делу *Transsilvania*, да постанак Румуна ваља тражити у Мезији и Бугарској, одакле се током времена раширили по Подолији, Русији и Ердељу. (Цитат из дела Хун-фалвијева *Ethnographie von Ungarn Budapest 1877. Стр. 335. 439.*)

Бенкејева претпоставка, која у многим подсећа на ону у Луцића, остала је скоро неопажена, и то по свој прилици стога, што је постала не толико на основу марљива изучавања грађе, колико се руководила националним обзирима.

Много више пажње заслужује капитално дело *Фрање Јосифа Сулцера* „*Geschichte des transalpinischen Daciens das ist: der Walachey, Moldau und Bessarabiens, im Zusammenhange des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte*“ (Wien 1781/2). Сулцер је многе године проживео у Ердељу као аудитор, те је добро познавао језик и обичаје Румуна. Узевши на ум историјске изворе који говоре о пресељењу римских колониста из старе Дације на десну обалу Дунава и обративши пажњу на велику сличност између македонско-влашкога и дако-румунскога језика држи Сулцер да су оба слична дијалекта могла постати само на једном месту. Како се пак у изворима све до XIII. века не спомињу Румуни у Дацији, како даље Румуни припадају православној цркви

и како се у дакорумунском језику опажа силан утицај словенскога језика, држи Сулцер, да се румунски језик могао образовати једино на Балкану, где су Словени дошли у додир са народима који су говорили латински, што се за Ердељ никако не може тврдити. Са Балкана кренули се Румуни негде почетком XIII. века према Северу, насељивши постепено крајеве у којима данас живе. Тим фактом тумачи Сулцер политички и културни инфериорни положај Румуна према Мађарима и Сасима у Ердељу, који се по њему, онде населили раније. Поред Тунмана оборно се ту Сулцер против *Клајна* и *Шинкоја*, који издадоше у Бечу 1780. „Elementa linguae Daco-Romanæ sive Valachicæ“, у коме се између осталог доказује, да су Румуни све до Флорентинске уније (1439.) говорили латинским језиком и писали латиницом. Од тога доба, под утицајем охридске архиепископије држе они да датира употреба ћириловског писма и превлађивање словенскога у румунскоме. У том правцу писана је и књижица студента *Борџа Константина Розе* „Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen welche jenseits der Donau wohnten“ (Pesth 1808), у којој се између осталог читав перијод другог бугарскога царства све до 1393. износи као искључиво румунска својина.

Теорију Сулцера прихватио је 1794. *Јован Христијан Енгел* у делу „Comentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium et origine Valachorum“ само ју је, како ми се чини, под утицајем Луцића, модификовао. И Енгел ставља колевку Румуна у Аврелијанову Мезију т. ј. у данашњу Бугарску, само држи да се Румуни кренули према Северу у стару Дацију у IX. веку, према чему би они били старији дошљаци у Ердељу од Мађара и Саса.

Питање о пореклу Влаха занимало је и засниваче словенске филологије: Добровскога и Копитара. Копитар је о румунском језику писао 1829, у 40 књ. *Wiener Jahrbücher der Literatur*, а кашње га је нарочито занимало питање румунске ортографије (Види о томе његов чланак у *Wiener Jahrbücher der Literatur*, књ. 46. превео га Јован Хацић у *Сербским Гласницима* за г. 1830. књ. 21—23.) Што се тиче Добровскога, споменућемо да је и он у главном пристајао уз теорију Сулцера. 1814. г.

пише он Копитару: „Was im Wlachischen nicht romanisch ist, ist wohl griechisch, slavisch, auch ugrisch, türkisch, und was nicht eines von diesen ist, mag wohl bulgarisch seyn. Vom Himmus zogen die Wlachen in die Bulgarey, wo sie sich vermehrten, von da erst über die Donau u. s. W.“ (Письма Добровскога и Копитара, 371/2).

Природно је да је теорија Сулцера, који је врло близу био да Румуне прогласи за словенско племе (II. 428—430), наишла на снажан отпор румунских патријота. Од тога доба управо отпочињу код Румуна пуристичне тежње, да се из књижевнога језика елиминирају многобројни словенски елементи и да се они замене латинским речима или изразима из других романских језика. Тенденција ова опажа се већ сасма јасно у влашкој граматици. *Раду Темпеа*, штампаној у Сибињу 1797. (Сербскіи Лѣтописъ књ. 21. Стр. 31/2). Ове пуристичке тежње потпомагане су романтичким приказима румунске прошлости, чији главни представник беше *Петру Мајор* са својим делом, штампаним у Будиму 1812. г. „Istoria pentru inceputul Romînilor din Dacia“ (Повест о постанку Румуна у Дацији). Тако је дакле румунски књижевни језик пре сто година пошао својим путем, и данас се он, избацивањем словенских елемената и увођењем романских, толико удалио од онога којим народ говори, да га овај с великом муком може разумети.

Научна контроверза о пореклу румунскога народа као и румунске претеране националне тежње изазвале су *Сава Текелију* да се обори свом снагом на румунске патријоте. 1823. штампано је он у Хали књигу „Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind, und es nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt von k. Rath v. ***.¹⁾

¹⁾ Ова књига издана је поново у Будиму 1827. са упоредним румунским текстом. На књижници Erweis etc. не стоји име писца, а не спомиње се оно ни у краткој рецензији у првој частици *Летописа* за г. 1825. стр. 170/1. ни у споменутом чланку у *Wiener Jahrbücher der Literatur* (Серб. Лѣтописъ књ. 21. Стр. 30). Високопреч. г. арх. И. Руварац напомиње ми приватно да је ту књигу писао Сава Текелија, позивајући се на Содржаніе Сербске Лѣтописи отъ год. 1825—1828. у 15. књ. Сербске Лѣтописи за г. 1828. Стр. 146. као и на Шафарика *Gesch. der serb. Lit. II. Abth.* Стр. 323. Да је Сава Текелија зближа писац трактата о Румунима види се отуда, што се на стр. 54.

За расправу Саве Текелије може се рећи да је потпуно промашила циљ. Огорчен на румунске патријоте, тврди Текелија да Румуни не само да нису директни потомци старих Римљана, него да немају ничега заједничкога са романским племенима. По њему су Румуни словенско племе, које је на заповест римскога цара Каракале 212. примило име римско. „Durch Befehl also ist der Name aufgedrungen, und nicht durch Blut erworbt, folglich in den Namen Roman finden wir den Befehl des römischen Kaisers, und nicht die Wurzel, oder Abkunft des Walachen aus dem römischen geblüte“ (Стр. 70.) Да је Текелија дошао на тако чудну идеју да романско племе Румуне прогласи за Словене разлог беше то, што је знао да се у Хрватској, Далмацији и Босни Власима називају Срби православне вере. Ну у средњем веку становали су у планинама тих крајева романски пастири, потомци подунавских Романа из горње Мезије и Дарданије, који се под именом Власи често спомињу у старим српским листинама. Током времена славизирали се потпуно ови Власи, услед чега је име Влах изгубило своје првобитно етнографско значење, те је почело да означава пастира, сељака па чак и православнога. Не знајући ни у главним потезима етнографски процес развића на Балкану, могао је Текелија тврдити, да име Влах никада није означавало какву особиту народност, него номада, пастира, и то највише словенскога, а никако римскога, јер Римљани никада не беху номади (р. 38). Дошавши до овога закључка тврди Текелија даље „dass alle Völker, denen der Name Wlah gegeben worden und zum Theil gegeben wird, alle slawische Stämme sind“ (р. 56.) По Текелији су даље Римљани натурали словенским Власима свој језик, те је на тај начин постала „славо-италијанска“ мешавина, данашњи румунски језик. Текелија расправља и о македонским Румунима или Цинцарима, који писац трактата позива на закон цара Јустинијана и цара Душана, за које вели да се налазе у једном старом ћириловском рукопису, који је његова својина. Поредимо ли приопћене почетке из Јустинијанова и Душанова Законика у трактату о Румунима са Текелијиним рукописом Душанова Законика, који је сада својина библиотеке Матичине, видимо да је то тај рукопис, само је писац трактата или боље Текелија, приопћујући поглавља из рукописа, српску рецензију дотерао према руском изговору.

су по њему грчкога порекла, само се током времена њихов грчки језик помешао са латинским елементима, услед чега је постала „грчко-италијанска“ мешавина.

То би дакле у главном била садржина Текелијине расправе, која се поред тога одликује јоште и куријозним етимолошким конјектурама. Тако напр. изводи Текелија Скићане од српскога скитати се; Келте од немачке речи Zelt; Влахе од влачити, повлачити се. По њему су даље стари Трачани и Сармати, који припадају иранској језичној групи, чиста словенска племена.¹⁾

Између старијих мишљења споменућемо јоште Шафариково. *Шафарик* се, како изгледа, у главном слагао са Тунманом, а поглавито се био околио на Енгла, за чије мишљење вели да је *historisch unbegründet*. По њему су „beide Walachenstämme, die diesseits und jenseits der Donau gleicher Abkunft, zu gleicher Zeit durch Vermischung von Thraaken, Geten und Römern entstanden; von VII—X. Jahrh. hielten sie sich auf den Gebirgen Dakiens, Makedoniens, Thessaliens, Albaniens u. s. w. auf, erst als die Zeiten wieder friedlicher wurden, breiteten sie sich über die benachbarten Ebenen aus“ (*Slavische Alterthümer, Deutsch von Mosig von Achrenfeld Leipzig 1844. II. 205. n. 1.*) *Шафарик* не говори дакле одређено о месту постанка румунскога народа. Не узевши на ум велику сличност између јужног (македонског) и северног румунскога дијалекта, држи он, да су се оба развила у исто време на разним местима. *Миклошић* у расправи „Die slavischen Elemente im Rumunischen“ (*Denkschriften der k. Akad. der Wiss. XII. Wien 1862.*) није тако олако прешао преко велике сличности у оба румунска дијалекта, закључујући да су оба могла постати на истоме месту. И *Миклошић* узима да се процес образовања румунскога језика отпочео и у Трајановој Дацији и Мезији, где је тај процес у трећем веку још

¹⁾ Први је Мартин Кромер прогласио Сармате за Словене. а за њим се ниже читав ред писаца све до у XIX. в. који прихватају ову теорију. Заслуга је К. Миленхофа што је 1866. у расправи Über die Herkunft und die Sprache der pontischen Skythen und Sarmaten доказао да су Ските са Сарматима иранскога порекла (Види I. Niederle Slované Starožitnosti I. 2. 512—517. Praha 1904.)

боље потпомогнут пресељавањем римских провинцијала из Дације у Мезију. Ну узевши на ум данашња северна седишта Румуна, држи Миклошић, да се један део романизованих Дачана и Гета или Румуна услед притиска Словена већ крајем V. века кренуо према Северу, док је други део ударио према Југу „denn die gleiche Sprache hindert uns anzunehmen, dass die macedonischen Rumunen anders wo entstanden seien als die dacischen“.

У колико је Миклошић у овој расправи доста неодлучан када је говор о пореклу румунскога народа, у толико темељити *В. Томашек* крај све сличности између дакорумунскога и маћедорумунскога одлучно тврди, да се ова сродна дијалекта развила независно један од другога на разним местима: дакорумунски у Ердељу (Дацији), услед мешавине римских провинцијала са дачким говором, и маћедорумунски, који је потомак романизованог трачког племена Беса. Ови Беси романизовани беху већ током IV. века, те их Бугари из њихових старих седишта потиснуше према Пиндосу, где се јављају под именом Влаха или Цинцара. Велику сличност између ова два румунска дијалекта, која упућује на заједничко место и време њихова постања те се противи његовој теорији, тумачи *Томашек* овако: Auf gleiche Grundlagen des nationalen Lebens einwirkend, musste die Romanisirung selbst auf räumlich abgesonderten Gebieten unter ähnlichen Umständen Aehnliches in Sprache und Volksleben hervorbringen, im trajanischen Dacien sowohl, wie im thrakischen Centralland (Über Brumalia und Rosalia, nebst Bemerkungen über den besischen Volksstamm. Wien 1869. Цитат из дела *Jos. L. Pič, Über die Abstammung der Rumänen. Leipzig 1880. p. 11/2.*) Крај најбоље воље тешко је претпоставити на разним крајевима толико сличне или боље идентичне услове за образовање истога језика и народа, како то *Томашек* замисли. Стога је његову теорију набрзо напao градачки професор *Роберт Реслер*.

Даровити Реслер отпочео беше своје студије о Румунима г. 1860. написавши студију о Анониму краља Беле, а за тим 1864. г. расправу о турским елементима у румунском језику. Расправама овим придружише се на брзо радње о Гетима, Дачанима и т. д. При-

купивши све те студије у једну целину и додавши им неколико нових, издао је Реслер у Лајпцигу 1871. знаменито дело *Römische Studien, Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*. Необична начитаност у изворима, темељита лингвистична спрема, врло примамљив начин приказивања и страсност у полемици прибавили су овом делу једно од највиднијих места у читавој огромној научној литератури о пореклу Румуна. Реслер је овим особинама свом снагом поново изазвао жестоку контроверзу о пореклу Румуна. Иако основна идеја његове теорије није сасма нова, јер је у главном видимо заступљену код Луцића и Сулцера, његова је заслуга што је он то питање као нико пре њега научно осветлио. Својим много пута субјективним схватањем појединости изазвао је он противнике да се боље удубе у ствар, те је тако и својим грешкама помицао ово питање у напред његову дефинитивном решењу.

По нас је од интереса трећи одељак његове књиге „*Die Wohnsitze der Romänen im Mittelalter*“. Приступајући послу трага Реслер по изворима, не би ли нашао каквих поузданих података о Романима у Дацији током средњег века. Крај свега трагања не налази им он трага све до почетка XIII. века, што га наводи на то да прихвати дословце казивање извора, који једногласно пишу, да је цар Аврелијан 271. г. услед опасности Гота преселио из Дације на десну обалу Дунава римске провинцијале и римску војску.¹⁾ Не нашавши у првим вековима средњег века Романе северно од Дунава, обраћа Реслер пажњу на Румуне Балканскога Полуострва, прикупљајући марљиво о њима вести код византијских историка. Најстарији

¹⁾ Извори који о том говоре ово су: Flavius Vopiscus у *Vita Aureliani* поч. IV. века, Eutropius из IV. века у делу *Breviarium historiae Romanae*, Sextus Rufus опет из IV. века у својој краткој римској историји, Jordanes писац VI. века у својој краткој светој повести *De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum seu de regnorum et temporum successione*. Грчки хроничар VI. века Малала у делу *Χρονολογία*, Георгије Синцелос поч. IX. века у делу *Ἐκλογὴ χρονολογίας* и Свидас из пол. X. века у својему речнику под *Ῥομῆαι*. Реслер се на стр. 80. задржава на Власима код првобитног руског летописца, држећи их са разлагом не за Румуне него Франке каролиншке државе.

траг о језику балканских Романа налази Реслер код Теофилакта Симокате, виз. писца VII. века (*ρετόρνα*) и Теофана из IX. века (*τόρνα, τόρνα φράτρε*). Најстарији спомен о Власима налази се код Кедрина под г. 976. а доцније се вести о Власима множе, док напoкон пред крај XII. века Власи не дођоше до толике снаге, да играју одлучну улогу у стварању другoга бугарскогa царства. У то доба борбе са Грцима, отпочињу, по мишљењу Реслера, Власи прелазити на северну обалу Дунава, чиме се уједно тумачи та околност да се они тек на поч. XIII. века спомињу у земљама северно од Дунава. Резултате, до којих је дошао на основу изучавања историјских извора, поткрепљује Реслер језичним моментима, а нарочито топографском номенклатуром старе Дације (данашњегa Ердеља). Ако су Румуни аутохтони у земљама северно од Дунава, пита Реслер, зар онда да у њихову језику не оставе никаква трага они страни народи, који су над Дацијом господовали више стотина година, као што се напр. опажа јаки утицај германскогa у талијанском, шпанском и француском језику? Иако су Дацијом владали Готи у румунском језику нема германских елемената, сем малогa броја, који су модерногa порекла (р. 123). Исто тако нема трагова печенешкогa и куманскогa језика, који народи такођер дуго времена становаху у Дацији. Мали је даље утицај маџарскогa језика, па и то мало елемената је познијегa порекла. Опажа се напротив јаки утицај старо-словенскогa језика, а никако рутенскогa, што упућује на то, да порекло румунскогa језика ваља тражити на Југу. Да порекло румунскогa ваља тражити јужно од Дунава сведочи множина грчких и арбанских речи, наставака и облика. Све то сведочи да су данашњи Румуни дуго времена били у тесном додиру са јужним Словенима, Грцима и Арбанасима, што није могло бити на Северу Дунава, него једино на Југу, на Балканском Полуострву. Особито важан доказ за своју хипотезу види Реслер и у топографској номенклатури данашњегa Ердеља и једногa дела Баната — некадашње старе Дације а сем тога Влашке и Молдавске. На читавоме том простору нема, по тврђењу Реслера, ни једне вароши, која би сачувала своје првобитно романско име. Могло би се, напомиње Реслер, тврдити да је маџарска колонизација

Ердеља у XI. и саска у XII. веку хотимично старе романске називе замењивала својим, али од куда онда да нова колонизација уклања баш само романску номенклатуру а оставља словенску (рутенску) која је у тим крајевима прилично заступљена? Сви ти моменти упућују Реслера да најжешће заступа јужно порекло румунскога језика и да се свом снагом обори на Томашкову теорију о засебном развиту дако-румунскога на Северу и маџедорумунскога на Југу Дунава. Томашкову хипотезу да је маџедорумунски потомак романизованих трачких Беса побија Реслер тиме, што се на основу грчких натписа у Бекову зборнику може пре говорити о грцизирању Трације а не романизирању.

Теорија Реслерова о пореклу Румуна у старој Мезији и о њихову кашњему насељавању Влашке и Ердеља, изазвала је сензацију у научним круговима. Његово вешто и методско груписање аргумената за своју тезу, беше му придобило одобравање велике већине немачких научника. Но најзнатнији као Ранке, Киперт и Момзен остадоше при староме мишљењу. Момзен се нарочито не слаже са Реслеровом тврдњом, да су Дацију Римљани слабо колонизирали. По његову мишљењу Дација је слабо била насељена баш самим Дачанима, због чега је романизирање Дачана и напредовало брзо (*Julius Jung, Römer und Romanen in den Donauländern. Innsbruck 1877. стр. 239. п. 2*). Велика је штета што се Момзен, колико је нама познато, једино у предавањима детаљније забавио овим питањем, док у својој римској историји опрезно прелази преко њега (*Römische Geschichte V. Zweite Aufl. Berlin 1885. стр. 226.*)

Не треба ни споменути да се Реслерова теза веома свидела Маџарима и Сасима, јер се њоме Румунима извлачило испод ногу историјско право на Ердељ. Иако је Реслер у четвртом одељку своје књиге „*Die Anfänge der Ungarn und der Anonymus Notar*“ одрекао сваку вредност омиљеном извору маџарских патријота, ипак су маџарске патријоте прегореле то, добивши теоријом Реслера поуздану основу против румунских политичких аспирација. Не можемо се на овом месту детаљније упуштати у набрајање маџарских публикација, које великом већином имају више политичку тенденцију него научну истину

пред очима. Споменућемо само чланак проф. Швижера *Walachen* у делу му „*Geschichte des Temeser Banats*“ Pest, 1872. Стр. 435. 444 и велико дело *Павла Хунфалвија* „*Ethnographie von Ungarn*“ Budapest 1877. где се у одељку *Die Rumänen* (стр. 334—361) детаљно претреса и румунска и страна литература о пореклу Влаха, те се усваја мишљење Реслерово. Хунфалви не може а да Реслерову теорију не експлоатише за политичке сврхе. Он изводи да су Мађари, освојивши Ердељ, затекли онде словенско становништво, које су после Власи апсорбирали. Исти процес текао је и у Мармарошу, где се такођер Словени претопили у Румуне, према чему су Мађари данас најстарији дошљаци и као такви имају у тим земљама искључиво право да владају њима.¹⁾

Поред Мађара прихватише оберучке Реслерову тезу и Саси, а нарочито G. D. Teutsch у другом издању „*Geschichte der Siebenbürger Sachsen*“ (Leipzig 1874).

Ну за то се румунски писци свом снагом оборили на Реслера. У новије доба устадоше *Fotino, D. Onciul, A. D. Xenopol, G. Tocilescu* и *B. P. Hasdeu* да одбране аутохтонију Румуна у Дацији (Види Dr. Emil Fischer, *Die Herkunft der Rumänen. Eine historisch-linguistisch-ethnographische Studie.* Bamberg 1904. Стр. 9.)

У овоме прегледу литературе задржаваћемо се даље само на чисто научним публикацијама, која су далеко од каквих политичких аспирација заинтересованих племена.

Први је В. Томашек који је детаљније узео у претрес теорију Реслера. Томашку је у главном било стало

¹⁾ Хунфалви се кашње више пута враћао на питање о пореклу Румуна. Тако у чланцима *Rumun nyelv* (*Nyelvtudományi közlemények* XIV. 1878); *Rumun történetírás: Hasdeu. Istorica critica a Romaniei: Sinkay György krónikája* (*Századok*, 1879); *A rumun történetírásról I—III.* (Budapesti Szemle 1885.; *Der Ursprung der Rumänen* (Wien. 1888) и напokon у делу *Az Oláhok története* (Budapest 1894.) које је мађ. акад. издала после његове смрти под редакцијом Владислава Ретија, из чијег предговора припоњујемо списак Хунфалвијевих радова о Румунима. У поглављу *A balkáni félszigeten egy románnyelvű támad* (I. 262—319) ставља Хунфалви образовање румунскога на Балкану између 400—600 после Хр. те се између осталoга детаљно бави питањем о образовању другoга бугарскога царства и суделовању Румуна у том важном догађају.

да ослаби главне аргументе Реслера. На основу натписа тврди Томашек да су Римљани Дацију већином населили илирским колонистама, који беху један од главних делова сељачког становништва у Дацији. Говор ових колониста не разликоваше се много од старога арбанскога, чиме се једино могу тумачити арбански елементи у румунском. Даљу Реслерову аргументацију да словенски елементи у румунском упућују на његово јужно порекло, одбија Томашек са разлогом тиме, што тврди да Словени на левој обали Дунава нису били Рутени који се према Југу тек доцније спуштају, него један огранак југословенске групе, што доказује многобројним историјским подацима.

Трећи аргуменат Реслера несташицу романских елемената у топографској номенклатури Ердеља и једнога дела Баната слаби Томашек тиме, што наводи неколико романских назива за реке и планине (Мориш — Marisia, Кереш — Crisia, Самош — Samus etc.) *Zeitschrift für die österr. Gymnasien* 1872. (Стр. 143—151).

Са мање успеха иступио је против Реслера Julius Jung у расправи „Die Anfänge der Romänen“ (*Zeitschr. f. österr. Gymn.* 1876.) а за тим у споменутом опсежнијем делу *Römer und Romanen*. Велика је заслуга Јунга што нам је у овом делу приказао веома пластично постанак и развој романизма у дунавским провинцијама. Детаљно је оцртано овде освојење римско ових крајева, римска администрација и војно уређење, а за тим културне и социјалне прилике тих предела, борба варварских елемената са интензивном тежњом римске царевине за романизацијом. Све то обрадио је Јунг на основу многобројних извора а нарочито римских натписа, који су заслугом Момзена постали најглавнији извор за унутрашње прилике римске царевине и њених провинција. Ну одељак о пореклу Влаха (стр. 235—315) испао је саразмерно много слабије. Добра је страна Јунгове књиге што судбу романизма у Дацији, противно Реслеру, проучава упоредо са развојем романизма у осталим подунавским провинцијама. Компаративним путем дакле труди се он да добије тврђу Реслера да је Дација тек површно била романизована. Реслер је у одељку *Die Dacier* (стр. 45.) доста површно писао о

римској колонизацији Дације, али је крај свега наслућивао праву истину. Дација је, колико се данас зна, колонизована била не толико Италицима, колико романизованим варварским племенима (Трачанима, Галима, Нумидцима etc.) због чега романизација није могла бити толико интензивна. Најинтензивније могла је романизација утицати на варошане Дације, већ слабије на сељачко становништво, а скоро никако на дачке пастире. За 150 година римскога владања тек је отпочео процес образовања новог романскога говора, а када је услед опасности Гота пресељена била војска и поглавито варошко становништво на десну страну Дунава, тај је процес у Дацији престао, да се настави на Балканском Полуострву придоласком јоште новог етничкога елемента-Словена.

У обарању другог аргумента Реслерова: несташнице романске номенклатуре у Дацији није Јунг ни толико успео колико Томашек у споменутој рецензији. Ну најслабија страна Јунгова дела та је, што не покушава оборити Реслерову теорију са гледишта лингвистичкога. Ту слабу страну истиче нарочито В. Томашек у веома важној рецензији на дело Јунгово (*Zeitschr. für d. österr. Gymn.* 1877. Стр. 445—453). Томашкова рецензија важна је стога, што он у њој напушта своје раније мишљење о континуитету становања Дакорумуна у Дацији и о засебном развоју оба румунска говора: дако- и маџедорумунскога. Он напушта своје раније мишљење да арбански елементи у румунском потичу од илирских колониста у Дацији, а уједно се обара против оних који арбанске елементе тумаче као стародачки остатак, узимајући да су Илири и Трачани одн. Дачани били врло сродни народи (Миклошић). По Томашку су Трачани ирански дијалекат а Илири су веома сродни етрушко-латинској а наиме грчко-пелашкој грани. Дачки језик је романizmu потпуно подлегао, а илирски, иако полуроманизован, сачувао је своју флексију, ред речи и речник, и то тако снажно, да осваја и у суседним етничким елементима. Важна синтактичка особина илирскога (арбанскога) је постпонирани артикл, која је продрла у језик суседних Романа, а преко њих дошла бугарским Словенима. Колевку Румуна гледа Томашек у централним крајевима Балкана, где се у V. и

VI. веку консолидирало романизовање, одакле се један део романизованих Трачана упутио на Југ према Јелади, а други на североисток преко Дунава.

Питање о пореклу Влаха додирнуо је Томашек узгред у темељитој расправи „Zur Kunde der Hämus-Halbinsel“ (Wien 1887.) где вели: Noch jetzt erinnern die kirchlichen Ausdrücke der wlachischen Sprache an die vormalige Heimat im Süden, ja die Ausdrücke für die einzelnen Abgaben und Naturalleistungen tragen direct den Charakter der Komnenen-Zeit (Стр. 15.)

Између важнијих расправа које са после књиге Реслерове и Јунгове баве о пореклу Румуна споменућемо дело *Jos. Lad. Pič-a* „Über die Abstammung der Rumänen“ (Leipzig 1880). У уводу књиге износи Пич развој питања о пореклу Румуна, али доста непотпуно. Иначе је књига Пича израђена доста темељито, али јој ипак није пошло за руком да обори теорију Реслера.

Пич се у главном труди да докаже, како у раним вековима средњега века није било Влаха у данашњој подунавској Бугарској и како они нису могли играти никакву улогу у стварању другог бугарскога царства пред крај XII. века, како Реслер тврди. Што пак византијски писци а по њима и западни при стварању другог бугарскога царства непрестано говоре о Власима, тумачи Пич, поводећи се за Ф. И. Успенским, мржњом Византинаца према Бугарима, који из политичких разлога не спомињу име Бугара, него га замењују са влашким. Наслонивши се на легенду о св. Димитрију, где се вели да се многи становници из северних провинција балканских уклонили испред варвара према Југу, држи Пич да су том приликом сви романизовани Трачани оставили крајеве старе Мезије. Нема сумње да су у VII. веку испред навале Словена многи Романи кренули према Југу, те доспели јужно од границе која је делила римску говорну област од грчке, чији су потомци данашњи Маћедорумуни или Аромуни, али је несумњиво и то, да су многи Романи остали на северу Полуострва међу Словенима, зашто говоре многобројни романски термини у црквенослононском, бугарском и српском, а сем тога и силни румунски месни називи у

западној Бугарској, Средњој Гори и у планинама око Трна.¹⁾

Даљи аргументи Пича противу теорије Реслера више су домишљања, која не почивају на поузданој документираној основи. Дошавши на основу неколико угарских листина до резултата да су Власи у Ердељу у XIII. веку били значајан политички фактор, равноправан са Мађарима и Сасима, и поредивши њихов положај са доста бесправним стањем маћедонских и у опће балканских Румуна, држи Пич да је немогуће, да су северни Румуни дошли до ових политичких тековина у току од неколико деценија. По његову мишљењу потребно је за формирање ових политичких институција неколико векова, због чега је немогуће претпоставити да је социјално уређење ових северодунавских Румуна непосредно потекло из прилика маћедонских Влаха. Немогуће је велимо и ми, јер су маћедонски Румуни, оделивши се у VII. веку од подунавских, отпочели живети засебним животом, док су Румуни у северним крајевима Балкана међу бугарским Словенима, за чију егзистенцију говоре споменути романски термини и романска топографска номенклатура, дошли до толике снаге, да су имали знаменита учешћа у стварању другог бугарског царства. Ти Румуни за које се не може одлучно рећи да су баш почетком XIII. века прешли на леву обалу Дунава, него је миграција према Северу могла отпочети раније (током XI. в.) понели су из старих својих седишта, где су живели под другим условима него маћедонски Румуни, већ готову социјалну организацију са јаким утицајем словенских институција.

Још је мање пошло за руком делу *Траугога Тама* (Tamm) „Über den Ursprung der Rumänen“ (Bonn. 1891.)

¹⁾ Заслуга је проф. К. Јиречка што је први обратио пажњу на румунску топографску номенклатуру у тим крајевима у чланку *Archäologische Fragmente aus Bulgarien* (Archäol. epigraph. Mitth. X. p. 51) за тим у делима *Cesty po Bulharsku*, (Praha 1888.) p. 292—293. 368. *Fürstenthum Bulgarien* (Wien 1891.) стр. 123 и *Archiv für slav. Phil.* 15. p. 100. Романске термине у цркв. слов. српском и бугарском прикупио је Јиречек у епохалном делу *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, Wien 1901. I. 36—38. чији је значај од неизмерне важности по проблем о коме је говор.

да докаже континуитет пребивања северних Румуна у старој Дацији, данашњем Ердељу. Док се код Пича мора похвалити марљива и разграната употреба извора. Там полази са већ напред стеченог мишљења, па да би га одржао прибегава досеткама и навијању чињеница у своју корист.

Са новом теоријом иступио је 1896. г. *Réthy László* у расправи „*A Romanismus Sylvaniae*“ (Budapest 1896). П Рети полази са становишта да се данашњи румунски језик развио на Балкану, али он полази даље, те покушава да растумачи како и када се тај језик развио на Балкану. Рети разликује три врсте романизма на Балкану. Старију латинску колонизацију на источној обали Јадранскога мора, која је веома брзо асимиловала околно илирско становништво. Одатле је потекао старо-талијански језик, идентичан са оним у Италији, јер је имао с њиме заједнички развој. Рети држи да је овај староталијански језик утицао и на илирско становништво у унутрашњости (Босни и Србији) па чак и на становништво поред обале Црнога Мора, позивајући се за то на споменуте речи код Теофилакта Спмокате и Теофана¹⁾. Као другу врсту балканскога романизма наводи Рети полуроманизован илирски језик. Како у данашњем румунском језику латинске речи највише означавају појмове из пастирског живота, што по мишљењу Ретијеву искључује могућност утицаја приморскога далматинскога варошкога становништва, и како се даље у румунском језику опажају такве гласовне особине које видимо у разним дијалектима Италије, али их нема у латинским елементима арбанскога језика, држи Рети, да су ове особине донесене на Балкан са стране. По његову мишљењу кренули се у VII. или VIII. веку многобројни талијански пастири из Ромање преко Фријаула, Аквилеје и Крањске на Балканско Полуострво, те се помешали овде са словенским и арбанским пастирима, давши тако повода образовању треће и најмлађе врсте романизма на Балкану — постанку румунскога језика.

¹⁾ На основу речи *topna* не може се много закључивати. Та реч није споменик домаћега романскога говора него позна латинска команда, која се наводи латински у грчком тексту стратегије цара Мавриђија поред осталих *cede. sta. move* (С. Јирећек. *Archiv*, XV. 99).

Рети је отишао у толико напред што на Балкану разликује више врста романизма, али не познавајући историју и етнографију Балкана, не знајући довољно нити словенских нити романских језика дошао је на незгодну мисао, да порекло Влаха изводи од талијанских пастира из Ромање.

Порекло данашњих Румуна додирнуо је и *Б. Талоци* у расправи „*A vlah kérdéshez*“ од које је извод штампан у *Akadémiai Értesítő* за јан. 1901. стр. 17—20. Иако Талоци избегава да се отворено изјасни шта мисли о пореклу Румуна, толико се види, да се у главном слаже са Ретијем. Он допушта утицај трачкога и илирскога у румунском језику, али држи да се на основу тога још не може тврдити, да се данашњи румунски развио од романизованих Трачана и Илира (*de ez alapon még nem mondható, hogy a rumunság romanizált trák vagy illyr népesorptból keletkezett*). Иако се са неким главним тврдњама Ретија не слаже, ипак држи са Ретијем да порекло Влаха ваља тражити једино с погледом на пастирски етникум (*hogy az oláhság eredetét a pásztori ethnicum szemmeltartásával kell keresniünk*).

Велике заслуге у решавању питања о пореклу Влаха стекао је најбољи познавалац Балканскога Полуострва проф. Др. *Константин Јиречек*. Јиречек је још у расправи „*Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa*“ (*Sitzungsber. der böhm. Gesellschaft d. Wiss. Prag 1879*) на основу неиздане грађе дубровачкога архива просуо много нове светлости на средњевековне Влахе у северозападном делу Балканскога Полуострва. Јиречкова расправа поред увода има шест одељака: I. *Wlach-Latinus, Raguseus*, II. *Wohnsitze der Wlachen*, III. *Lebensweise der Wlachen*, IV. *Die Wlachen als Karavanenhändler*, V. *Maurovlachen*, VI. *Die Wlachen in der Walachen und Moldau*. Иако забављен другим пословима занимало је Јиречка свеудилъ питање о Власима. Он је интензивно настављао своје студије у дубровачком и осталим архивима приморских далматинских градова, пратећи уз то живо литературу о томе питању. Када је *Dr. Gustav Weigand* објавио своју интересну студију о Власима у Моглену, чији говор стоји по средини између дакорумунскога и

маћедорумунскога, приближујући се више дакорумунском¹⁾ написао је Јиречек о њој темељиту рецензију у 15. тому Јагићева Архива (стр. 91—102). У тој рецензији прикупио је Јиречек историјске податке о Моглену и истакао да се порекло прарумунскога има тражити на Балкану, и то северно од границе која је делила латинску говорну зону од грчке. Ну потпуно извео је он теорију о пореклу Румуна у епохалном делу „Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters“. По Јиречкову извођењу говорили су у средњем веку између Адрије и Понтуса потомци Романа из позно римскога времена двојаким говором: стародалматинским и румунским. Почети ових говора образовали се пре VII. века. Разлике између та два говора јасно сведоче да су се развијали сваки на своју руку. У Далмацији, где је римска колонизација била старија и где се непрестано одржавале живе везе са Италијом, сачували се многи архаизми. Нарочито пада у очи грлено *s* и *g* као и у дијалекту централне Сардиније и у латинским елементима у арбанском језику. У Подунављу, које је позније колонизовано, и које није одржавало живе везе са Италијом и са осталим романским крајевима римске државе, развио се засебан језик који се све више удаљавао од онога у Италији. По мишљењу Јиречка центар прарумунскога је онде, где је на доњем Дунаву била најшира говорна зона латинскога говора, а то је у *данашњем Срему, Краљевини Србији, западној подунавској Бугарској и Косовском вилајету*. Између ових Романа у Подунављу и оних у далм. приморју становали су у данашњој Босни, западној Србији, Црној Гори и северној Арбанији полуроманизовани Илири, чији су потомци данашњи Арбанаси. Због тога се данашњи арбански језик у многеме слаже са румунским, а с друге су стране опет многи латински елементи у арбанском много старији од румунских форми, што сведочи да је он имао тешња додира са стародалматинским (р. 20. 21.). За време словен-

¹⁾ Vlach-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung von Dr. Gustav Weigand Leipzig 1892. Сем ове студије објавио је Вајганд у Лајпцигу 1888. још једну важну студију о јужним Власима: „Die Sprache der Olympo-Walachen nebst Einleitung über Land und Leute“.

скога продирања на Балкан потиснут је био један део подунавских Романа према Југу, чиме се тумачи постанак Маћедорумуна, који се од X—XI. века спомињу у Маћедонији, Арбанији и Тесалији. Јиречек се домишља да су тада, ако не и раније, потиснути били према Југу полуроманизовани Илири из Далмације и Дарданије. Други део подунавских Романа кренуо се из горње Мезије и Дарданије према Западу, у крајеве некадашње провинције Далмације. У средњем веку спуштају се они као пастири чак до у далматинско приморје, а њихов говор са постпонираним артиклом јако се разликује од говора стародалматинског. Словени су све ове Романе између Понтуса и Адрије називали Власима. Румунски се пастири у планинама називали у средњем веку Моровласима за разлику талијанских варошана у Далмацији (Moroulachi, Moroblachi, Morlachi). Ови румунски пастири постепено се славизирали, те можемо судити да су у XVII. веку у Далмацији заборавили свој матерњи језик. Када су румунски пастири изгубили свој језик изгубило је и име Влах своје етнографско значење, те оно данас у Хрватској, Далмацији и Босни означава уопће пастира, сељака у унутрашњости и православнога (р. 34., 35. 41.).

До истих резултата дошао је другим независним путем и румунски лингвист *O. Densusianu* у капиталном делу „Histoire de la langue roumaine“ (I. П. 1901.), (III. 1902.) Paris. И он узима као непобитан факат, да је румунски језик постао јужно од Дунава, само се не слаже са Реслером да је колевка румунскога Мезија, него крајеви ближе Адријатику¹⁾.

Најновије дело о пореклу Румуна јесте споменута књига Дра *E. Фишера* „Die Herkunft der Rumänen“ (Bam-

¹⁾ Un point ou nous tombons d' accord avec Rösler c' est que le centre de la formation du roumain doit être placé au sud du Danube. C' est là un fait qui nous semble irréfutable et que les recherches philologiques ne feront que mieux confirmer avec le temps. Пре Денсушиана сложили се у главном са теоријом Реслера од румунских научника *Еудокс Хурмузаки* и *Јон Надежде*. Хурмузаки у делу *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* (Bucarest 1878. II.) вели за Реслерово дело „Eine ausgezeichnete, tiefgründliche, in den meisten Ansichten unanfechtbare Schrift“. Надежде у критици на

berg 1904). Фишерово дело не одликује се толико самосталним проучавањем извора, колико марљиво и брижно прикупљеном литературом о томе предмету. Друга је добра страна Фишерове књиге што је градиво у њој изнесено веома прегледно и што су на крају књиге приошћени додаци, као: дачка и илирска лична имена, терминологија грчкога словенскога хришћанства, словенске и арбанске речи у румунском etc. II Фишер ставља порекло румунскога јужно од Дунава: *Die rumänische Sprache, die heute in Alt-Dacia (im Norden der Donau) gesprochen wird, kann unmöglich dort entstanden sein, sie hat vielmehr ihren Ursprung ebenfalls südlich der Donau. Es muss aber zugegeben werden, dass sie dann, nach ihrer Trennung von dem balkanischen Urumänisch, in der veränderten Umgebung ihre besonderen Wege gegangen ist.*

То би дакле био у главним цртама развој питања о пореклу Румуна. Разгледајмо сада митрополитову расправу о Власима.

Митрополитову расправу можемо поделити на два дела. У првом, мањем, расправља Стратимировић кога првобитни руски летописац (Нестор, како се онда погрешно узимало) разумева под Власима, а у другом опсежнијем делу расправља се о пореклу Влаха. Пре свега морамо Стратимировићу уписати у врлину, да му је савремена научна литература о Власима била веома добро позната, а што није свагда умео да погоди праву истину није толико његова кривица, колико то, што се тада о румунском језику и његовим дијалектима, о топографској номенклатури старе Дације знало веома мало. Римски натписи, толико важан извор за римску колонизацију подунавских земаља, лежали су разбацани и неупотребљени. Ну Стратимировић је са целином своје расправе у многим надма-

дело Ксенопола *Istoria Romanilor din Dacia Trajana* (Contemporanul 1888.) изрично ставља порекло Румуна јужно од Дунава, узимајући да су они око 10 0г. почели прелазити Дунав и насељавати данашња њихова седишта. По њему се маћедорумунски развио у Трацији и Маћедонији, дакорумунски у данашњој Старој Србији у околини Скадарскога Блата, а румунски на Истри да је такођер јужнога порекла. (Види предговор и Владислава Ретија уз дело Хунфалвија *Az Oláhok története Budapest 1894. I.*)

шио познији рад Саве Текелије, који је, као што рекосмо, потпуно промашио циљ.

Питање о Власима у т. з. Несторовој хроници решава митрополит брзо. Он држи да се под њима имају разумети данашњи Власи. и то поглавито стога, што се они у време Нестора налазили у крајевима у којима и данас станују. Ну митрополит Стратимировић, полазећи са претпоставке да су Власи аутохтони у данашњој Влашкој и Ердељу, није налазио за потребно да доказује, да су Власи збиља становали у време Нестора у данашњим њиховима седиштима, па је стога тако брзо и површно прешао преко тога питања.

Пре него што ће прећи на питање о пореклу Влаха, нашао је митр. за добро да истакне разнолико схватање тога питања у тадашњој научној литератури. Иако митрополит не набраја појединце мишљења ранијих и новијих историка види се да разликује мишљење Сулцера и Енгла од мишљења Тунмана, који му много импонује. Но он који је свагда тежио за оригиналношћу није хтео у свему да усвоји теорију Тунманову. По његову мишљењу су Румуни директни потомци Трајанових колониста у Дацији, слични Талијанима, само што су у румунски језик продрли многи елементи страних народа. Да Румуни потичу од другог којега народа као Трачана, Дачана, Бугара, Угра и Кумана, не може се, мисли Стратимировић, с тога говорити, што се ништа поуздано не зна о језику тих народа. Како Вописк и Еутропије (за остале Стратимировић није знао) противно говоре његову схватању, држи митрополит као и Тунман да је цар Аврелијан том приликом преселио из Дације на десну обалу Дунава само војску и угледније грађане, а највећи део римских колониста да је остао у Дацији. Румунски језик по мишљењу Стратимировића, поред маџедорумунскога и реторумунскога, највише је сличан италијанском, имајући две трећине речи сличних са талијанским, а једну трећину страних, у којој трећини највећи део пада на словенски део. Тај факат, по мишљењу Стратимировића, нај јасније говори да су Румуни директни потомци Трајанових колониста. Митрополит, и ако то не спомиње изрично, дотиче се теорије Сулцера који близу

беше да Румуне прогласи за Словене. Он одбија ово држећи да је немогуће узети да су се Словени у току од 150 година могли потпуно романизовати. Теорију своју поткрепљује Стратимировић етничким особинама талијанскога и румунскога народа, али су његове опаске слабе а који пут и наивне. Расправљање Стратимировића о сродности влашкога са талијанским нема никакве вредности, јер је то просто умовање, до кога се дошло летимичним поређењем неколико влашких речи са талијанским. Поставак, развој и међусобни одношај романских језика не беше тада јоште изучен, и тек неколико десетина година касније појавиће се Фридрих Диц са граматиком и етимолошким речником романских језика, те ударити темељ романској филологији. Ну и ако Стратимировићева радња о Власима нема данас никакве научне вредности, карактеристична је ипак за оцену личности митрополитове. Она сведочи о великој начитаности Стратимировића и ванредној вољи и љубави, коју је овај јерарх показивао према научним питањима. Да је она штампана била у оно време, према тадашњем стању науке, одало би јој се без сумње заслужено признање.

Много је слабија митрополитова књижица „Опытъ произведенія именъ сихъ князь и книга“ (У Будиму 1805.), о којој Тургењев пише да ју је прочитао са усхићењем и да ју је дао на читање историку Карамзину. Тургењев је дакле у оцени ове књиге био много некритичнији него А. Кајсаров, на кога је у Гетингену утицао критични Шлецер (Прилози ист. слов. препорођаја, стр. 50.)¹⁾

Поред питања о Власима има у писмима Тургењева и Стратимировића ствари које засецају непосредно у словенску филологију.

¹⁾ У књижици изводио је Стратимировић реч књазь (од germ. *kuninga, Fr. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch, стр. 155) од имена Финичана, који се, по њему, опћим именом звали *Xyžzi*: на одатле *Knavi-Knjavi*, одкуда је добивен корен за реч књаз. Тим именом називаху Словени, посредством Дачана, првобитно судије и саветнике, зашто Стратимировић види особити доказ у значењу речи књаз код западних Словена, код којих та реч значи саветника. Као што се види читаво је доказивање без основа, назидано на основу сличних речи.

Така су о најстаријој словенској азбуци и о времену превода словенске библије. У то време, како се чини, почеле су и у Русији да налазе одзива студије Добнера и Добровскога, који у осмој десетини XVIII. века почеше да расправљају о кардиналним питањима словенске филологије, као о глагољници и ћирилицы, о домовини старословенскога језика и т. д. Најглавнији извори о делању словенских апостола т. з. панонске легенде — које ће доцније објавити Горски — не беху још познате, него се све знање о њима црпило из једнога места код првобитног руског летописца и талијанске легенде, штампане код Боландиста (V. Jagić, *Zur Entstehungsgeschichte der Kirchen-slawischen Sprache*, Wien 1900. I. 74/5), а исто тако не знађаше се за најстарије словенске споменике, чијом се тачном језичном и лексикалном анализом даје приближно одредити домовина т. з. старословенског језика. У Русији пак прве почетке и на овом пољу учинио је знаменити Шлецер својим Нестором.

Чудновато је заиста да је Тургењев, који у писму вели да је читао радње Добнера и Добровскога, могао на митрополита управити онакво питање као оно: да ли је истина да у Далмацији постоји гора „гдђ би налазила образецъ буквицы“. И сам митрополит увиђао је наивност тога питања, па му је таквим тоном и одговорио.

Тургењев, стављајући ова питања, није ни сањао колико је тешко одговорити на њих, и колико је потребно предрадни да се могу потпуно решити. Но свагда је тако при почетку развоја научних дисциплина; свагда се иставе кардинална питања, па се после резултатом детаљних студија даје одговор на истакнуто главно питање. И сам Добровски занимао се питањем о преводу словенске библије, те изражавајући жељу за критичким издањем библијекога текста, спремао се да напише историју превода словенске библије (Писма Добровскога и Кошитару I. 14.) Још у децембру 1824. пише он Кошитару: *Meine Geschichte der Slavon. Uebersetz. werde ich wohl noch endigen ehe ich die Augen schliesse*“ (Op. cit. 674), али овај посао није извео, јер је за ово требало много услова, што се види из његова писма Кенепу од

1827. (op. cit. 681/2). Жељу Добровскога тешко је јоште и данас извести са успехом. Док су историјско-литерарни споменици за оцену живота и рада словенских апостола издани и прилично довољно оцењени, много лошије стоји са публикацијом споменика кирило-методијевске епохе, а најиме са публикацијом светог писма на црквено-словенском језику и осталих богослужбених књига. Штампани су досада јеванђеље, апостол и псалтир и јоште неки делови из старог завета, али пре свега потребно би било сводно издање свих библијских књига, после чега би се могао установити старословенски прототип и његов грчки оригинал, одношај тога прототипа према латинској вулгати и готском тексту библије, учашће св. браће у преводу као и њихових ученика, одредити особине тога првобитног превода и приказати историју превода код појединих словенских народа (Предварительный съѣздъ русскихъ филологовъ, СПетербургъ 1903. стр. 65). Радовима Шафарика, Невострујева, Срезњевскога, Јагића и Ваљевца осветљено је прилично питање о најстаријем и првобитном облику црквенословенскога превода јеванђеља и псалтира, а у новије време, помакао је ово питање у напред Гр. Воскресенски са радњама: Древниі славянскіі переводъ апостола и его судьбы до XV. в. Евангеліе отъ Марка по основнымъ спискамъ четырехъ редакціи рукописнаго славянскаго евангелъскаго текста etc. Характеристическія черты четырехъ редакціи славянскаго превода Евангелія отъ Марка, и Е. Евсеѣвъ: Книга пророка Исаи въ древнеславянскомъ переводѣ и Замѣтки по древнеславянскому переводу св. писанія I—V.

Митрополитов одговор на питања Тургењева такођер је интересан. Особито пада у очи његово јасно суђење о употреби писма код словенских народа. Он зна напр. чак и то да се босанска ћирилица (која се више приближује глагољници) разликује од обичне. Пу у погледу глагољнице држи се и сам старог мишљења, да је она дело св. Јеронима. Митрополиту, коме Добнерове радње нису биле непознате, није пионирала аргументација Добнера. Но најинтересантније је мишљење митрополита о ћирилицы, за коју је држао, да ју није измислио Кирил. За то

мишљење — додаје он — има доста доказа, но простор писма не допушта му да све разлоге опширно наведе.

Радознали смо јако на разлоге Стратимировића, но на жалост до данас их нигде не могосмо наћи забележене. Пита се само шта је управо могло навести митрополита да заступа ово мишљење. Ја држим да не ћу много погрешити ако рекнем, да је повод овом тврђењу по свој прилици дао Шлецер, који у прва два дела свога Нестора, још није смео да идентификује руско ћириловско писмо са оним, које легенде приписују апостогу Ћирилу. Ну већу трећој свесци свога Нестора промену је он своје мишљење под утицајем радова Добровскога и Добнера као што се Јагић домишља (V. Jagic, Zur Entstehungsgesch. I. стр. 77). Стратимировић, који је прва два дела Шлецера Нестора читао раније него Добнера и Добровскога, прихватио је ову опрезност те је даље развио. Како је пак по свом темпераменту нагињао за самосталношћу и оригиналношћу мишљења, то га Добнер кашње и Добровски па и сам Шлецер трећим делом свога Нестора не могаху одвратити од већ стеченог и утврђеног мишљења. Свакако је ово само домишљање, ну нови проналасци у патријарашком архиву у Карловцима можда ће кадгод одгоненути ово занимљиво питање по прве почетке словенске филологије у нас.

Преосвященнѣйшій Владыко,

Наконецъ сподобился я, милостиввыи Архипастырь, изъ нѣдръ отдаленнаго моего отечества хоть слабо изъявить непремѣнныя чувства глубочайшаго высокопочитанія и нѣжнѣйшей привязанности къ тому, кто съ такимъ отеческимъ призрѣнiемъ принималъ подъ кровъ свой двухъ странниковъ, многія вѣси и градъ проходившихъ, но не нашедшихъ нигдѣ ни подобнаго друга челоуѣчества, ни другаго Карловца, въ истинномъ благочестiи и въ гражданскихъ добродѣтеляхъ носящаго на себѣ печать великаго своего Пастыря. Но мню ли исчислять подвиги вашего Высокопреосвященства для нравственнаго образованія вашего народа неусыпно и на щетъ собственнаго вашего благоденствiя вами предпринимаемыя, когда и за одного себя едва могу вмѣстить я въ сердце своемъ чувства признательности къ вашему Высокопревосходительству: видѣхъ и буду свидѣтельствовать и истинно будетъ свидѣтельство мое.

Не забвенiе вашихъ милостей и той наставительной сладкой бесѣды, которая останется для насъ вѣчнопамятною — было причиною моего продолжительнаго молчанiя, но неблагопрiятныя для меня обстоятельства, которыя же и въ предѣлахъ Россiи переносили меня отъ одного мѣста къ другому и позволяли мнѣ только одно мысленное воспоминанiе о томъ незабвенномъ времени, которое разширило кругъ моихъ свѣденiй въ общей отечественной нашей исторiи. Новой родъ службы и тежкая болѣзнь отца моего заставили меня проводить время въ частыхъ переѣздахъ,

то изъ Москвы въ Петербургъ, то оттуда опять въ Москву и къ цѣлительнымъ водамъ въ Липецкъ; такимъ образомъ путешествіе мое не переставало еще и по сю пору; недавно возвратился я изъ Троицкія Лавры, и скоро собираюсь уже снова въ Петербургъ для принятія возложенной на меня по службѣ должности. По сю пору исполнялъ съ позволенія самаго Монарха одни только сыновнія обязанности, но время приходитъ вступать въ дѣятельнѣйшій родъ жизни. — Не смотря на мою разсѣянность почтенное писаніе Вашего Высокопреосвященства отъ 1-го февраля, полученное мною по возвращеніи же съ липецкихъ водъ — какъ бы пробудило меня. Оно исполнено новыми доказательствами вниманія вашего ко мнѣ и чувствами, кои невольнымъ образомъ выманили изъ глазъ моихъ благодарныя слезы за отеческую любовь ко мнѣ Вашего Высокопреосвященства. И родители мои съ сердечною признательностію отзываются о милостяхъ вашихъ ко мнѣ и свидѣтельствуютъ вамъ глубочайшее свое высокопочитаніе. — Безцѣнный подарокъ недавно мною полученный — изслѣдованіе ваше о происхожденіи словъ: князь и книга, прочитывалъ я нѣсколько разъ съ жадностію и сообщилъ русскому бытописателю Г. Карамзину, а получивъ отъ него сообщу историкѣ Греко-славенскія церкви М. Платону, съ которымъ часто бесѣдую я о подвигахъ совершаемыхъ вами въ пользу вашего народа и нашей церкви. Съ патриотическимъ жаромъ желаетъ онъ узнавать участь своихъ единовѣрцовъ и къ удивленію моему слышалъ я отъ него многое, что мнѣ по сю пору было неизвѣстно, и что ясно доказываетъ участіе принимаемое имъ въ судьбѣ своихъ родичей. Онъ исполненъ къ Вашему Высокопреосвященству достадолжнаго почтенія. На сей недѣль былъ я у него съ тѣмъ самымъ Сербомъ который учился нѣкогда вмѣстѣ со мною въ Геттингенѣ, Г. Соколовичемъ, и который теперь гоститъ у меня съ намѣреніемъ возвратиться опять въ Геттингенъ.

Пользуюсь позволеніемъ Вашего Превосходительства прибѣгать къ вамъ съ историческими моими недоумѣніями, осмѣливаюсь я по заданнымъ отъ здѣшняго Университета еще прежде моего пріѣзда въ Москву вопросамъ, касаю-

щимся до исторіи Волоховъ просить вашего наставленія. Я уже воспользовался примѣчаніями вашими на Шлецера Нестора. Теперь хотѣлось бы мнѣ узнать рѣшительное ваше мнѣніе о происхожденіи Волоховъ, и къ которому изъ упомянутыхъ народовъ относите вы тѣхъ Волоховъ, о коихъ упоминаетъ нашъ Несторъ; или вы ихъ почитаете смѣшеніемъ изъ многихъ народовъ различнаго происхожденія? Есть ли какая либо историческая связь между тѣми Волохами и теперешними, обитающими въ цесарскихъ и другихъ владѣніяхъ, и находится ли какая либо исторія или даже географическое описаніе сего народа. Если возможно я бы просилъ Вашего Превосходительство (sic!) приказать списать мнѣ ихъ азбуку вмѣстѣ съ нашею, и также познакомить меня съ валашскою литературою; хотя она и не можетъ быть велика, но все на валашскомъ есть библія, а можетъ быть и лексиконъ. Просвѣщенный вами можетъ быть буду я въ состояніи отвѣчать на сіи трудныя задачи, о которыхъ и самъ Шлецеръ предложилъ намъ только одни свои сомнѣнія. По крайней мѣрѣ я хотѣлъ бы собрать статистическія извѣстія о теперешнихъ Валахахъ; на примѣръ сколько ихъ; гдѣ они именно и подъ чьимъ владичествомъ находятся? сколько какой религіи? — И — что всего нужнѣе — о ихъ языкѣ: изъ какихъ онъ составленъ, и какой европейской или азіатской языкъ имѣетъ большее участіе въ его образованіи. Изслѣдованіе сіе можетъ распространить большій свѣтъ и на ихъ исторію. Собравъ все сіи извѣстія я бы могъ по крайней мѣрѣ сказать о семъ народѣ: что онъ есть, если не лзя объяснить того, что онъ былъ. — Такъ какъ срокъ къ рѣшенію вопросовъ положенъ годичный, то я надѣюсь успѣть отвѣчать и на другія, для всѣхъ насъ гораздо важнѣйшія: о древнѣйшей славенской азбукѣ и о времени перевода славенской библіи. Ученыя изслѣдованія Богемцовъ: Добнера, Добровскаго — мнѣ извѣстны, но я бы желалъ знать еще болѣе литературу церковныхъ книгъ нашихъ. Я старался собирать библіи славенскихъ нарѣчій, какъ то: Вендскую, Богемскую, Кроатскую; но другія мнѣ неизвѣстны; и я не знаю были ли они у васъ исправляемы, какія различія

между многими изданіями Латино Славенскихъ библиі; въ какой провинці печатаются они латинскими, въ какой нѣмецкими и въ какой именно — глаголитическими буквами? А не худо бы передъ исторіею нашей библиі предпослать литературу церковныхъ книгъ нашихъ на всѣхъ славенскихъ наречіяхъ существующихъ. — Естьли различіе между такъ называемою буквицею и глаголитическою азбукою и точно ли существуетъ въ Далмаціи гора, гдѣ бы находился образецъ буквицы? И гдѣ гора сія, на чемъ сія буквы начертаны и по какой причинѣ письмена сія названы буквицею? Такъ какъ говоря о сей матеріи нельзя не упомянуть о бредняхъ Ганкенштайна, то я бы желалъ на письмѣ имѣть мнѣніе, которое Ваше Высокопреосвященство во время оно обнаруживали намъ насловахъ. Въ вашей безцѣнной библіотекѣ находятся рукописи, кои одною же наружностію своею опровергають издателя Славянки. Въ рукописяхъ вашихъ есть тѣ самыя буквы, на которыхъ основываетъ онъ мнимую тысячелѣтнюю древность своего кодикса, который я, будучи въ Ольмюцѣ, видѣлъ и сравнивалъ съ вашими и нашелъ величайшее сходство; такъ что теперь увѣренъ я, что его рукопись есть не инос что, какъ одна изъ вашихъ сремскихъ, доставшаяся въ руки профану. Я бы желалъ знать съ историческою точностію, котораго году писана и какъ называется самая древняя рукопись въ вашей библіотеки — та ли на которую ссылается въ своей исторіи Раичъ, или есть и древнѣйшія потому что Бранковичъ писалъ свою исторію, какъ мнѣ кажется, или въ началѣ осьмагонадесять или въ концѣ седмагонадесять столѣтій; а у васъ помнится мнѣ есть и изъ шестагонадесять? — И наконецъ какія находятся тамъ буквы, отличныя отъ теперешнихъ вашихъ и нашихъ? Все сіе со временемъ могло бы служить мнѣ и для палеографіи славянской!

Но я боюсь обременить, милостивый Архипастырь, ваше долготерпѣніе. Смущены въ политическомъ мирѣ обстоятельства мѣшаютъ мнѣ послать къ Вашему Высокопреосвященству книги, давно уже мною приготовленные, которыя бы могли хотя нѣсколько оправдать въ глазахъ вашихъ нашу словесность. Теперь находится въ печати

церковная руская исторія въ двухъ частяхъ М. Платономъ сочиненная. Можетъ быть она совѣмъ отпечатается къ тому времени, какъ мнѣ можно будетъ послать къ вамъ книги. Теперь готовы у меня слѣдующія для отсылки въ Карловацъ: 1) Историческое извѣстіе о возниклои въ Польшѣ Уніи, съ показаніемъ начала и важнѣйшихъ въ продолженіе оной чрезъ два вѣка приключеній — по повелѣнію Екат. II. изъ актовъ московской Архивъ Бятышемъ-Каменскимъ собранное. Москва 1805. 454 стр. 2) Историческое догматическое и таинственное изъясненіе на литургію — Дмитревскимъ: Москва. 1804. Изд. второе. 3) Кармина жизни и военныхъ дѣяній гепералиссимуса князя Менщкова. 1803. 4) Новыи Синописи или описаніе о происхожденіи Славено-россійскаго народа 1798. 5) Разсужденіе о началѣ, важности и знаменованіи церковныхъ облаченій 1804. 6) Разсужденіе о соборномъ дѣяніи, бывшемъ въ Кіевѣ 1157 года на еремита Мартина. 1804. 7) Разсужденіе о книгѣ, именуемой православное исповѣданіе вѣры соборныя и апостольскія церкви восточныя соч. Могилою — читанное Волховскимъ. 8) Историческое разсужденіе о древнемъ Христ. богослужебномъ пѣніи, особливо россійскомъ. 9) Рѣчь Александру Павловичу говор. М. Платономъ при коронаціи. 10) Сочиненія Ивана Дмитриева. 11) Нѣкоторыя разсужденія, почерпнутыя изъ натуральной исторіи, перев. съ пѣм. Александра Тургенева. 12. Описаніе троицкія лавры (историческое) — М. Платономъ. 13) Тѣнь Кукова на островѣ Огвиги и 14) Слава, стихотверенія Мерзлякова, 15) Нѣкоторыя черты о внутренней церкви. соч. Лопухина. 15) Духовный рыцарь, того же.

Мнѣ хотѣлось собрать книгъ изъ всѣхъ частей Литтературы; духовныхъ, историческихъ и піитическихъ. Не знаю успѣлъ ли въ выборѣ? Его высокопреподобіе Архимандритъ Гедесонъ съ которымъ провелъ я незабвенный вечеръ, разсуждая о исторіи нашей церкви, можетъ быть увидить, что и мы не совѣмъ были праздны по части церковной исторіи.

Испрашивая вашего благословенія и препоручая себя продолженію вашихъ милостей съ непремѣнными чувства-

ми глубочайшаго высокопочитанія, сердечной привязанности и совершенной преданности честь имѣю быть

Високопреосвященнѣйшій Владыко,
милостивѣйшій Архипастырь
Вашего Превосходительства
покорнѣйшимъ слугою

Москва 1805. Сентября 25-го дня

Александръ Тургеневъ.

НВ. Отъ Г. Кайсарова думаю я, получаете Ваше Высокопреосвященство довольно часто письма. Когда грозница не мучитъ его, то и я не рѣдко получаю. Шлецерова Нестора имѣю уже давно четыре частн.

Въ Карловцахъ 1-о Маіа 1806.

Г. Александръ Тургеневъ въ Москвѣ.

Я наки съ радостію примихъ ваше письмо 25 сентембра изъ Москви ѡправленое; но оно толко при концѣ Мѣа Январія приспѣло ко мнѣ. Причина закоснеію семѣ была разпростершаяся по всюдѣ война. Я по премногѣ занятъ былъ должностію званія моего и такъ ето причина моего познаго ѡвѣта.

Увидѣхъ изъ писанія вашего, что вы и у его высокопреосвященства Гнѣ Митрополита Платона, и у вашихъ родителей премногія похвали ѡ мнѣ разсѣяли есте; и хотя ласкаво есть за меня на толь ѡдаленнихъ краяхъ и у толь изрядныхъ лицъ похвалнѣ бити, и вамъ и томъ благодарна себе признаю, однако ѡ мѣрности свойствъ моихъ увѣренъ сый все таковое вашемъ изрядномъ серцѣ приписѣю, и если бы я имѣлъ честь наки васъ у меня видѣть, то бы я со искренностію противъ моего Алексаши пристойною молилъ васъ, быть вамъ умѣреннымъ въ похвалѣ, ибо если похвала превосходитъ мѣрѣ, то бываетъ она опороченіемъ.

Ѣпытъ оный ѡ реченяхъ князь и книга, былъ толко ѡпытъ, т. е. искѣшеніе негли можно бѣдетъ тако или онако имена оная произвести; по увѣренъ бѣдѣчи ѡ лѣшнемъ тѣхъ именъ произведени, и ѡ невѣроятіи онаго,

употребилъ я на немъ римскаго закона, *Ratio insignem ad deformitatem puerum cito necato.*

Вы пристѣшили уже ко званію служби цѣбличныя! Изрядная склоненія ваша ко всякомъ благомъ и полезномъ дѣлу, и честный характеръ вашъ удостоить васъ во всякомъ званіи вѣличныя чести; но младая лѣта ваша и лишеніе долгаго искуства и учиненія въ провозженіи важныхъ дѣлъ, изискуютъ трѣды, прилѣжаніе и внимательное послѣшаніе, даваемыхъ вамъ вѣ искусныхъ мѣжей совѣтовъ. Сія совѣтѣю! не аки бы оскѣднѣніе ваше предувидѣлъ въ томъ, но по единномъ токмо, шбылию любви моя къ вамъ.

Первомъ и единномъ Грекославенскія церкви историкъ его высокопрешщенствѣ Гнѣ Митрополитъ Платонъ прошѣ шбъявить мой смиреннѣйшій поклонъ и уседное (*sic!*) почтенье. — Также и любезнѣйшихъ вашихъ родителей прошѣ поздравить вѣ меня. Я сорадѣюся имъ что имѣють толь изряднаго сына!

Книги вѣ васъ приуготовленія для присланія ко мнѣ избрани по моемъ желанію и потребѣ; и естли вамъ можно бѣдетъ шправить ихъ на таковаго книжара въ .Лейпцигъ, который бы могъ прислать таковія книжарѣ Кіліанъ въ Пестъ, то бы я полѣчилъ ихъ безсумнѣно, и шправно. Но прямо искреннѣйшія благодарности моя за таковою любовь Вашѣ, я молю и цѣнѣ тѣхже книгъ мнѣ ознакомить.

С. Г. Кайсарова я давно уже никаковаго извѣстія не полѣчилъ.

Но пристѣшимъ уже ко вашимъ вопросамъ. Мнѣ кажется что вы превеликое имѣете вѣ моемъ историческомъ вѣжествѣ мнѣніе, когда вѣ мене толь удаленаго наставленія желаете, кос тамъ у васъ гдѣ толико ученыхъ людей находится, шбрѣсти можете; и естли они васъ не научатъ, то что бы я во вопросахъ вѣ искуснѣйшихъ историковъ дѣланныхъ по всячскій неопредѣленныхъ и аки всякаго свѣта историческаго лишеныхъ швѣщать вамъ могъ? развѣ съмненія токмо и догаданія нѣкая, коя вамъ негли смятеніе паче а не извѣстность каковѣ припесѣтъ. Но да бы не показался вамъ аки презираяй желаніе ваше то я швѣщаю вамъ здѣ въ прилогѣ под А. желая да бы сіе къ полѣзѣ вашей слѣжило.

Что касается до бібліи прочихъ славенскихъ народовъ кромѣ Рѣссовъ и Поляковъ, знаю я Бохемскю и Кранскю. Но сія послѣдняя во времени Реформаціи преведеная, толь рѣдко вобрѣтается, да ни во величайшихъ бібліоотекахъ не находится: премногія бо экземпляры ея огнемъ сожжены — когда Реформаціи дѣло во оныхъ краяхъ накин истреблено бысть. (†) иной какой Хорватской бібліи, кромѣ сея Кранскія не знаю ничего; равнѣ же и ѿ вособенной Вендовъ бібліи мнѣ ничто неизвѣстно, а токмо Новый Заветъ на ономъ Хорватскомъ, или Винидскомъ или Вандалскомъ (sic!) языкѣ (всѣми бо сими именами называются оны ѿ одаленыхъ) кои во углѣ междѣ Славонією и Австрією въ комитатахъ венгерскихъ Саладскомъ и Шымегскомъ и прочая находятся, имѣю я въ моей бібліотецѣ. Равнѣ же и писмени стѣго Хіеронима называемыми, въ Далмаціи ѿ тамошнихъ славенскихъ но римокатоличкаго токмо закона народовъ употребляемыми, писанью или печатанью біблію не видѣхъ, но имѣю иныхъ книгъ обрядныхъ както ѿ Миссі те: Лутѣргій и прочая сими писмени въ Римѣ при Пропаганди печатаныхъ. Мнѣ также неизвѣстный и Латинско-славенскія бібліи ѿ конхъ вы аки вопрошающемъ, пишете ми. Снагоже вашего вопроса ѿ различіи такъ называемой бѣквицы и глаголитицы и ѿ горѣ нѣкоей въ Далмаціи, гдѣ аки бы образецъ бѣквицы находился, я совсѣмъ не понимаю; и позволте чтобъ я вамъ по простодѣшной моей къ вамъ любви здѣ сказалъ: что естли ты ребенокъ мой, таковыя ѿшибки ѿ славенскихъ писменахъ ѿ моего разглагольствія ѿ томъ научилъ, то, нѣждно тебѣ бѣдетъ паки ко мнѣ приехать, а моя бѣдетъ должность мнѣ ѿ таковой матеріи говорить.

Все славенскіи народы употребляютъ писмена слѣдующая: все славенскіи народы восточнаго благочестія употребляютъ писмена наша и ваша церковная съ различными ихъ ображеніями и преобращеніями, которая писмена (по моемъ частномъ мнѣнію ложно) называются кѣрилическая. Сими писмени пишутъ Рѣсси, Молдавцы, Волохи, Болгаровъ часть, Далматцы и все Сербы восточнаго благочестія (въ Венгріи, Сербіи, Славоніи, Боснѣ и прочая) и даже Тѣрки въ Боснѣ славенскаго поколѣнія, сами славенскими нашими писмены, но

особено преобращеними пишѣть. Сказахъ Болгаровъ часть, ибо Болгари по болшей части, имѣюще греческихъ Архїереевъ сїеннослѣженіе ѡправляютъ по гречески и тѣмъже писмены учатся, свояже славенская нигдѣ научить не могѣтъ и такъ ими и не пишѣтъ. Все славенскїи народы западнаго бл҃гочестїа, римскаго или Протестантовъ исповѣданїа, употребляютъ писмена или прямо латинская какъ Поляцы, Хорваты и Славонцы и Кранцы по болшей части въ Кранской и Штаермаркѣ. Сего исповѣданїа или нѣмецкая т. е. латинская по готскомѣ образѣ превращеная, кривая и скрѣченая писмена; сїа употребляютъ все Бохемцы, Слезавцы, Моравцы, все Словацы во Венгріи часть Штаерцовъ во Австріи и прочая. Часть нѣкая Далматскаго (сербскаго въ Далмаціи находящагося) Народа, въ Далмаціи н. п. около Сеня (Segnia) и ѡ тояже страни части въ Боснѣ находящагося, римокаѡоличскаго закона употребляетъ писмена, такъ называемая глаголитическая или ст҃го Хїеронима. Все сїа подлежатъ ейкпѣ Сенскомѣ славенскаго народа римскаго исповѣданїа и чина, но книги имутъ и законы и обрядныя ко сїеннослѣженїю принадлежащїа писмены глаголитическими, въ Римѣ у конгрегациі пропгады (sic!) печатанїа. Вотъ всѣхъ славенскихъ народовъ писанїа образи!

Ѣждѣ видится что двоякая токмо слововъ собственая писмена сѣтъ т. е. наша, ложно названая кѣрилическая, и глаголитическая — Далматцовъ горѣ означенныхъ. Болшаго раздѣленїа я не знаю ни же находится. А ѡ имени сихъ писменъ, аукторѣ, источницѣ, времени и прочая обширно бы было мое частное и негли неважное мнѣніе въ единомѣ посланїи ѡписывать. Толико толко скажѣ: что я не вѣрѣю да бы писмена наша ѡ кого нибѣдѣ Кирила ѡбрѣтена или и приведена была; я имѣю за сїе мнѣніе болше доказательствъ нежели все противнаго мнѣнїа держащїа, и за самаго таковаго Кѣрила бытїе имѣть могѣтъ. Ѣ глаголитическихъ писменахъ еще ничего сталнаго сказать не смѣю.

Если бы Г. Ханкенштайнъ ѡглавленїе своего кодекса порядѣ титловъ и надписовъ какъ въ самомъ кодексѣ его находится печатати далѣ, то бы абїе можно было сказать

книгѣ какова она у насъ, юже опъ за толь драгоцѣнный кодексъ держитъ. Но опъ премѣщать по своемѣ мнѣнію не держась ряда книги самия, и за то ѿ тѣдѣ точно шпредѣлить книгѣ не можно; дѣлаю токмо что она ѿ нашихъ такъ называемыхъ шбщакоевъ нѣкая; негли нѣкимъ ѿ поповъ при войнѣ находящихъся, погѣблена, ѿ противныя же страны шбрѣтена и по времени взирая на изшараное ея лице, за нѣки древни кодексъ почтена бысть.

Уповаю яко на вся уже вопросы ваши ѿвѣтствовахъ, пребываю съ почитаніемъ.

А. (†) Волохахъ.

На оный Вашъ вопросъ какое есть мое рѣшительное мнѣніе ѿ Волохахъ Несторомъ упомянутыхъ, и ѿ происхожденіи нѣшнихъ Волоховъ? Сѣвѣщаю вамъ: яко мое рѣшительное есть мнѣніе, что Несторъ во всѣхъ оныхъ мѣстахъ древняя россійскія исторіи гдѣ ѿ Волохахъ говорить, истинно не иннихъ разѣмѣвалъ, какъ нынѣшнихъ во Валахіи, Молдавіи, Трансилваніи, и прочихъ оныхъ предѣлахъ обитающихъ Волоховъ; и что онъ не раздѣлялъ своихъ емѣ Волоховъ ѿ Італіанцевъ (Несторъ издан. Шлѣцерово стран. 24. 66. 112. и 119). Я не говорю что Несторъ точно истиннѣ писалъ, но что онъ ѿ инныхъ не говорить, какъ толко ѿ сихъ поздныхъ, обычныхъ, и емѣ познанныхъ Волохахъ; коихъ онъ ѿ Італіанцевъ не раздѣляетъ. Вся сія обширнымъ разсѣжденіемъ и снесеніемъ мѣсть потребныхъ и исторіи соокрестныхъ доказывать, било бы тоже, что и книгѣ ѿ сихъ писать; а семѣ я времени не имѣю. Укажу толко моего ѿ сихъ понятія аки черти, и естли они вамъ годятся, шработайте ихъ.

Несторъ говоря ѿ Нашествіи Волоховъ оныхъ насилствѣющихъ Словеномъ Дѣнайскимъ (Стр. 66. wolochom 60) ѿ кздѣ потомъ Словене егѣ по всеми странами разпространилися, представляетъ себѣ время древнѣйшее, акибы ѿ разсѣянія уже перваго народовъ, по разхожденіи вавилонскомъ, мало по малѣ тамъ Волохи за Словени постѣпали, и аки прогоняли Словени удалятися ѿ своихъ имѣ столицъ при Дѣнай; кое разѣмѣется изъ реченіи, далече послѣ сего мѣста стоящихъ, и сіе разсѣяніе заключающихъ:

(Стр. 84) и тако разидеся словенескъ ѣзыкъ. Несторомъ упомянутія Волохи, и Волохи нынѣшнія въ единыхъ и тѣхже предѣлахъ находятся.

Несторъ не говоритъ ни даже словомъ ѿ дрѣгихъ какихъ народахъ, кои бы Волохи называемы были и ѿ коихъ бы нынѣшни Волохи произишли. А како бы то емѣ ѿ толь множественномъ народѣ премолчать можно было, говорящемъ толь точно ѿ иныхъ разныхъ къ Словеномъ его не тако ѿносящихся народахъ; естли бы или дрѣгихъ каковыхъ Волоховъ онъ вѣдалъ, или вѣдалъ яко Волохи въ его времени живѣщии, не бы точно одинаго съ Волохами его корене и произхожденія были.

Ни иные также историци не шбрѣтають иного каковаго народа сего имене; но дѣлають бѣдо бы нынѣшныи Волохи смѣса была ѿ Болгаръ и Угровъ или иныхъ, кое хоть бы и истинно было, обаче нѣсть сходно Несторъ, ибо Несторъ, не говоритъ ни чего ѿ какихъ шбрѣдъ Болгарахъ или Уграхъ или иныхъ ѿ сѣверовостока пришедшихъ народахъ ѿ коихъ бы Волохи его произишли. Но паче точно раздѣляетъ Угри бѣлія и чернія, Болгары, Печенѣзы и прочая. А Волохи своя точно ѿ юга произходити и единымъ именемъ со Италианцами называю ихъ и не раздѣляя ихъ будь то бы они тожде были дѣласть (Стр. 24. 112. и 119).

Во время Несторова нынѣшныи Волохи сѣществовали тамже, гдѣ и теперь, и какъ бы то емѣ можно было ничего не упомянуть ѿ раздѣленіи оныхъ Волоховъ ѿ коихъ говоритъ онъ ѿ сѣществующихъ естли бы онъ истинно иныхъ какихъ разумѣвалъ а не оныхъ кои во время его находилися. Миѣ кажется то бы невозможно было.

Изъ сихъ убо причинъ что онъ вѣдалъ нынѣшнія Волохи, и говоря ѿ Волохахъ не упоминаетъ яко ѿ иныхъ бѣсѣда емѣ есть; что его Волохи и Волохи нынѣшнія въ единыхъ и тѣхже предѣлахъ находилися, ѿ кѣдѣ онъ своихъ Словеновъ приводитъ, при Дунаи; и что онъ оныхъ народовъ якоже Угровъ, Болгаровъ, и проч. ѿ коихъ познани историци нынѣшнихъ Волоховъ произвѣсти хотѣли точно ѿ своихъ емѣ Волоховъ раздѣляетъ, приводи ихъ по рядѣ всеобщно, дѣлаю я что истинно по всякомъ достоинству заключить можно, да Несторъ подъ именемъ своихъ

Волоховъ не иныхъ какъ нынѣшнихъ Волоховъ разсмѣть хотѣлъ, и въ самомъ дѣлѣ разсмѣвалъ.

Если сіе Несторово разсужденіе на истинѣ основано? То совсѣмъ иной вопросъ есть.

Сія довлѣютъ ѿ Волохахъ Несторовихъ.

Но Вамъ хотѣлось узнать мое рѣшительное мнѣніе и ѿ происхожденіи нынѣшнихъ Волоховъ. Се въ кратцѣ оное:

Вопросъ сей у историковъ еще совсѣмъ и по удовлетворенію ученыхъ людей нѣсть разрѣшенъ; но мнѣніями токмо и самимъ писателямъ ко увѣщанію исномѣ довлѣющими, ѿвѣтствованъ бывалъ, а сыце:

Добри, или лучше сказать средственыи, и хѣди историцы вси во обще, т. е. множество историковъ, производятъ нынѣшнихъ Волоховъ, ѿ колоніи римскихъ Траянѣмъ императорѣмъ въ Дакію поселенныхъ. Познато бо что Траянъ рим. императоръ побѣдивъ Декевала, въ Дакію обитателей лишешю изъ всей римскія держави (ex toto orbe romano) аки смѣсъ людей (colluviem populorum) или разныхъ нарѣчій или разнаго состоянія преведъ колоніи населилъ, и обратилъ тѣю въ провинцію римскю и прочая.

Но славнымъ и изряднымъ историкомъ сіе Волоховъ ѿ Дакоримлянъ произведеніе совсѣмъ не годится; а за то, что Римляне по истеченіи негли мало больше ѿ 150 лѣтъ нарочпоже Аврелианъ императоръ провинцію заднѣнскю Дакію — сумнясь ѿ возможности содержанія ея — вынявъ предварителнѣ ѿ онѣдѣ воинокѣ и Римляни, устѣпилъ. Важни два римски историцы Вопискъ (Vopiscus in Aurel. c. 39) и Евтропіи (Eutropius IX. 9.) сіе равними и тѣмже почти рѣчми свидѣтельствуютъ. Vopiscus: Provinciam trans Danubium Daciam, a Trajano constitutam, sublato exercitu et provincialibus reliquit. Eutrop. Provinciam Daciam . . . intermisit (Aurelianus) vastato omni Illyrico et Moesia, desperans eam posse retineri, abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae, in media Moesia collocavit. Боящеся претиканія противѣ сихъ и подобныхъ современныхъ историковъ повѣствованіи вси почти ѿличныи историцы нашихъ временъ производили Волоховъ не ѿ оныхъ римскихъ колоніи, но ѿ смѣшенія разныхъ или ѿ сѣверовостока пропеходящихъ Угровъ и Болгаръ и прочая, или ѿ Ораковъ и иныхъ со Славянами смѣша-

нихъ народовъ, тако да новомъ нѣкоёмъ ѿ смѣшенія произшедшемъ порожденію придано бысть имя Волоховъ; ониже сами удержали себѣ имя римское, негли ѿ Римлянъ обитателей во оныхъ предѣлахъ изоставшее Рѣмънѣ, Рѣмънѣ; ибо и простѣйшіи Волохъ, вопрошенъ бѣдѣчи коего народъ (sic!) онъ есть, ѿвѣщаетъ прямо Рѣмънѣ. Вся мнѣнія подробнѣ приводить было бы излишно и за меня тягостно. Но довольно то, что она мнѣнія токмо и смнѣнія сѣтъ, въ тойже неизвѣстности вопросъ той полагающая въ коей и былъ. Нѣки обаче и ѿ ныхъ испытывая и сравнивая языкъ Волоховъ съ прочими, ѿважились противъ своихъ прежнихъ мнѣній, вѣровати, яко не вси Римляне ѿведены быша ѿ онѣдѣ, но остати имѣла ихъ часть ѿ коихъ потомъ Волохи произишли. Тѣмъмакъ, по мѣстамъ сице дѣмаетъ; онъ же есть единъ ѿ важнѣйшихъ историковъ всея исторіи древня сихъ предѣловъ.

Мос до сего времени ѿ происхожденіи Волоховъ частное мнѣніе есть сіе: Оны сѣтъ ѿ корене Римлянъ и колоніи оныхъ римскихъ, то силою своего собственнаго прозябенія, то ѿ смѣшенія прочихъ многихъ въ языкъ и нарѣчія ихъ совѣмъ преобращенныхъ народовъ, преумноженое порожденіе! подобное совѣмъ, кромѣ образованія, нынѣшнымъ Італіанцемъ! Се причины мого (sic!) мнѣнія.

1-о. Нѣсть народа ѿ древнихъ въ предѣлахъ оныхъ обитающихъ народовъ, кои бы имя Волоховъ (т. е. или Волохи или Рѣмъни) носилъ, и ѿ кого би прямо по доказательствѣ историческомъ или по сравненію языка Волохи произведени быти могли. Сіе всемъ извѣстно есть.

2-о. Вся доказательства историческая коими ѿ оныхъ народовъ производятся Волохи недостаточна сѣтъ по томѣ, что всѣхъ оныхъ народовъ — кромѣ Славовъ и Мадяровъ — какъ на примѣръ Эраковъ, Даковъ, Бѣлгаровъ, различныхъ Угровъ, Къмаповъ, и прочая древній ихъ языкъ намъ всячески неизвѣстенъ есть. И сіе также всемъ извѣстно.

Угодишнее произвестися би могли Волохи ѿ римскихъ оныхъ колоніи, если би а) со гореномянѣтыхъ римскихъ историковъ словами произведеніе таковое сложитися могло; б) и если бы языкъ ихъ съ языкомъ оныхъ народовъ единого корене быти показался, кои народи безсмыслено ѿ

древныхъ Римлянъ съ различными народы смѣшанныхъ произошли. И такъ увидимъ можно ли семъ такъ быть.

3-о. Свидѣтельство Вописка въ реченіяхъ оныхъ *sublato exercitu et provincialibus*, и Евтропія: *abductos Romanos ex urbis et agris Daciae* лучше и вѣроятнѣе тако разсмѣтиса можетъ, да речемъ яко Римляни войскъ свою, вся гарнизони, и вся чиновники къ воинствѣ или иначе къ правленію принадлежація, и вся негли граждани римскія имѣніемъ и уваженіемъ ѿличающіися и ѿити могущія и хотящія, ѿ онѣдѣ извели. Прочѣюже простотѣ (*vulgus ignobile, colluviem*) онаго народа и тако всегда величайшее число поселителей составляющю тамъ изоставили; нежели да речемъ, яко они кромѣ чиновниковъ граждановъ и ѿличныхъ обитателей, и всю простотѣ множайшю по всюдѣ по горамъ онымъ и дѣбравамъ разпростертю, умноженню, и чрезъ время болше ѿ полтора столѣтія (ѿ 106 до 272 года время владѣнія онѣдѣшнаго Римлянъ) онымъ предѣломъ, климатѣ, народомъ и обичаемъ привикшю и акн сооруженню простотѣ ѿ онѣдѣ и хотящихъ и нехотящихъ извели. Сіе послѣднее во всякомъ преведеніи народовъ почти невозможно есть, особливоже въ краткости време, кромѣ да бы принужденіе употреблено было, ѿ коемъ обаче ничего не знаемъ. Но наче догадать можемъ да простота сія, по примѣрѣ прочія во Італіи и во иныхъ римскихъ продѣлахъ нападающимъ на оныя варваръ соединившіяся простоты изостати тамъ и нашедшимъ пародомъ соединитися возхотѣла. Невозможно убо было, а можно да и не хотѣлося Римляномъ весь народъ коего Траянъ тамъ населилъ, из оныя обширнія провинціи извести, по превели чиновники и граждани и пѣкія негли колоніи коихъ поселили на десню странъ Дѣсна въ Мисію, прочее же великое и всяческія множественное число народа простаго во своихъ селеніяхъ заостало.

И такъ, если въ сиевомъ разсмѣ оныхъ историковъ римскихъ рѣчи примемъ, якоже и размно есть примити их, то не имѣемъ далше ясныхъ, историческихъ препятствіи, чрезъ коихъ бы нынѣшнія Волохи ѿ Дакоримлянъ произнести не могли. Но наче да ихъ ѿ оныхъ произведемъ слѣдющія еще имѣемъ доводы.

4-о. При вопросѣ семъ, коего корене или порекла народъ каковъи есть? вся ѿ испитаніи и шредѣленіи языка онаго народа дѣлается имѣть. По моемъ положенію, любопытствѣ и даже званію испитывая языкъ ныпѣшныхъ Волоховъ, хотя не по всеми стихіями граматическихъ правилъ, обаче съ долгомисленнымъ разсужденіемъ на коренная рѣченія и равенства генія его съ прочими языки, яко извѣстно сказать можемъ: что онъ ни съ Тѣрецкимъ ни съ Мадярскимъ ни съ коимъ нибѣдъ ѿ восточныхъ языковъ, равнѣже ни со всехъ славенскихъ или нѣмецкихъ языковъ разными нарѣчіями сходенъ нарещися можетъ. Сходенъ обаче совсѣмъ есть а) оныхъ Волоховъ языкъ, коихъ Цинцарами или Куцоволохами называютъ Грецы, обитающихъ по частямъ въ Рѣмелии и Македоніи или Албаніи, окола города Москополя, и нарѣчіемъ толко разликнется ѿ сего своего аки приснаго и единоутробнаго емъ сихъ Волоховъ языка. Разликнется же и съ тѣмъ что сій Кѣцолохи (sic!) имѣютъ приемленыхъ реченіи греческихъ, оныже ѿ иныхъ народовъ реченія пріяша, ѿ коихъ долъ ширше. Въ прочемъ си Волохи ѿ коихъ нами бесѣда есть, такъ и они порѣганіемъ Кѣцолохи называеми себе самихъ, не Волохами но Рѣмѣнями называютъ. б) Сходенъ онъ есть во всехъ почти емъ собственныхъ и ѿ инѣхъ неприемленыхъ реченіяхъ языкъ италіанскомъ во обще съ разными его нарѣчіями взираемомъ, такъ, да нарѣчіемъ сего — весма обаче пренебреженіемъ нарещися можетъ. в) Кажется что онъ, сходнѣишии бы имѣлъ, быть ономъ италіанскомъ нарѣчію, кое говорятъ, часть Италіанцевъ, междѣ Тироломъ, и Италією къ западѣ ѿ Триента живѣщихъ, и себе также не Италіанцами но Рѣменъ, называющихъ. Но я не имѣлъ, слѣчая сихъ діалектъ, подробнѣ испитать, а нѣкая толко реченія обоимъ, сходная на примѣръ Би-серрека — церковъ, — не рѣшаютъ, дѣла. При томъ, по корени языка взираеми они также Италіанцы сѣтъ, какъ и прочи.

За точное сходства и равенства кореннаго Волоховъ и Италіенцевъ языка доказаніе нѣждно бы было, или на стоящіи словари обоихъ языковъ, позваться, или великое число реченіи въ книгѣ привести. Но у Волоховъ, до сего времени точнаго словаря не находится, а толикое число

реченіи здѣ приводить, коликое пѣждно бы было, за освѣдѣтельствованіе совершеное дѣла невозможно ми есть, тоже развѣтается и ѿ граматическомъ сношеніи единого и дрѣгаго языка. Скажѣ толко что мени увѣрило ко пріятію сего мѣнія: Повседневно ими слѣчай слѣшати бесѣдѣ Волоховъ, изкѣснихъ, да почти всякаго ихъ, собственнаго (т. е. ѿ Славянъ, или Мадяровъ, неприемленаго) реченія или въ латинскомъ, или въ коемъ, нибѣдѣ, ѿ италіанскаго языка нарѣчїи, коренное обрѣтается. Многажди не самъ, по и съ прочими оба языка вѣдѣщими испитѣюще реченія таковая собесѣдовахъ, и всегда равнѣ увѣрихся; и малое, весьма малое число реченіи обрѣтется кое бы не ѿ ипѣдѣ приемлено по собственое ихъ, было, а на коренъ, италіанскаго или латинскаго языка привестися не могло. Нарочноже слѣчїся ми слышати Волоха извѣстнаго нарѣчїемъ, во Венгрїи употребителнымъ, бесѣдѣюща въ присѣтствїи мѣжа во вѣхъ, италіанскихъ, нарѣчїихъ, искѣснаго, Италіанца родомъ, кои свѣкое бесѣды онїя собственое Волоховъ, реченіе кромѣ сѣмѣнїя латинское или италіанское венеціанскаго, римскаго или инаго коего діалекта быти доказа.

Сїя ѿ собственныхъ, Волоховъ, реченїяхъ.

Но Волохи имѣютъ, премного странныхъ, реченіи въ языкѣ своемъ, ѿ оныхъ народовъ, съ коими они смѣшани сѣтъ, или подъ коими живѣтъ, на примѣръ, во Валахїи тѣрецкихъ реченіи; и прочая, коя аки провинціализми взираться могѣтъ, и великаго вниманія въ семъ, испитанїи не заслѣживаютъ. Имѣютъ, обаче странныхъ, реченіи аки уже природныхъ, своихъ, мадырскихъ, коихъ, число великое есть. Но величайшее вѣхъ, странныхъ, у Волоховъ, есть, число славенскихъ, реченіи вообще, или славеносербскихъ, тако да безъ, прекословія сказать можно, ѣко великая часть славенскаго народа въ семъ народѣ погибла и во Волохи приливена есть. Особеноже въ, книгахъ, церковныхъ, и во всякомъ, писанїи или разглаголствїи по церковномѣ слогѣ водимомъ, премного употребляется реченіи число славенскихъ, церковныхъ; явнымъ, доказательствомъ, ѣко народъ, сеї чрезъ, долгое время благоговѣнїе хрїтянское ѿ Славянъ, уживалъ, и ѣко книги его и все ученіе церковное волно со славенскаго преведено бытъ; и естли бы по нѣкихъ

только церковныхъ книгъ молитвенныхъ, преводехъ ѿ происхождения Волоховъ, сѣдится имѣло, то бы мнѣніе такое весьма дивно произошло. На примѣръ, Слава оцъ и сына и сѣтому Дхъ превели они: Славъ Татълѣи ши фіюлѣи, ши Сфѣйтѣлѣи Дхъ; кое изговариваютъ они ако бы сице писано было: Славѣе Татаѣлѣи, ши фіюлѣи, ши Сфаѣптѣлѣи дхъ. Но кромѣ церковныхъ книгъ нарочноже часослова и псалтиря, въ бесѣдованіи своемъ простомъ и волномъ не имѣютъ оны толь много странныхъ, но за тяже мысли имѣютъ собственныхъ своихъ, речей, на примѣръ, въ мѣсто Дхъ, дѣша говорятъ Сѣфлѣтѣлѣ; иньима т. е.: sufflatus = spiritus, anima. На примѣръ сѣфлѣтѣ мю! = дѣша моя! доре иньима = болитъ ми сердце! и тако далше. Собственія же рѣчи въ каждомъ языцѣ и сами геніи нарѣчія онаго, не ѿ книгъ или ученія ѿ инѣдѣ приданнаго но ѿ простаго народа, или икоже Платонъ греческіи философъ (въ Кратилѣ) говоритъ ѿ женъ и челядей въ домовныхъ притворахъ живѣщихъ и со инноплеменниками несмѣшающихся учить надобно. Такъ и Волоховъ реченія имъ собственая не изъ книгъ ихъ церковныхъ токмо, но изъ простонарѣчія изискать надлежитъ. Ѣ тѣдѣ убо сѣдѣще ихъ, въ крацѣ сказать можно да всѣхъ въ простонарѣчій употребляемыхъ Волоховъ реченіи — (кромѣ книгъ и слога церковнаго и кромѣ провинціализмовъ) единѣ третью ихъ часть составляютъ странная реченія: ѿ коихъ обаче болше нежели двѣ части само славенскаго корене реченіи находится, а ѿ всѣхъ инныхъ болшая часть сѣтъ реченія мадарская или по разсмотреніи краевъ греческая. Прочая же ѿ смѣси инныхъ неизвѣстно коего корене народовъ происходящая есть! Вся прочая Волоховъ реченія, то есть двѣ прочія третины всѣхъ реченіи ихъ бѣдѣтъ собственая ихъ, коихъ всѣхъ кромѣ малѣшаго числа, въ латинскомъ или въ коемъ нибѣдѣ італянскомъ нарѣчій коренное обрѣтается. Сицевое ѿношеніе числа всѣхъ реченіи ихъ собственныхъ ко страннымъ и странныхъ междѣ собою, по точномъ иснитаніи кажется мнѣ истиннѣишее быти, а не болшее. Но естли положимъ, ико половина только, или даже единая только третая часть всѣхъ Волоховъ реченіи, ихъ

собственная бѣдетъ — (кое всячески невѣроятно есть) — всяже прочая реченія странная быти речемъ, то и въ таковомъ слѣчаи, по еликѣ малая толко часть есть странныхъ оныхъ реченіихже корень неизвѣстенъ есть, но болшее ихъ число есть самыхъ славенскихъ, прочесже самыхъ мадарскихъ или греческихъ, не инначе развѣ слѣдѣющимъ образомъ умствовать можемъ: или славенски нади (sic!) научиша реченія ѿ колоніи римскихъ и преобратиса въ языкъ и природѣ воложскѣю, или римскія колоніи научиша славенская реченія ѿ Славянъ, содержаще прочю часть своихъ и тако изиде прозябеніе, прозябенію ѿ смѣшенія Римлянъ и прочихъ чѣжихъ пародовъ во Италиіи произшедшемъ подобное. Кромѣ сихъ двѣхъ слѣчаевъ инный положитися не можетъ.

Но мнѣ кажется неможно или по крайнѣй мѣрѣ не толь вѣроятно быти, да бы народъ славенскаго корене и поколѣнія, толь скоро за время владѣнія Римлянъ, нѣчто болше ѿ полтора столѣтія, толь силно погѣбленъ и превращенъ быти могъ. Какъ можно, и всячески вѣроятно быти видится да народъ поколѣнія римскаго ѿ колоніи оныхъ ондѣ заоставши за время предолгое тысящѣ и нѣколико сотѣ лѣтъ, смѣшався съ прочими народами чѣжихъ реченіи величаишее число пріяти могъ. Сіе превеликое время различіе равнѣже и примѣръ ѿ италянскихъ народовъ привестися могущіи послѣднемъ мнѣнію придаютъ важнѣишее доказателство, и тако оба сія народа подтверждаютъ оное ѿ мѣдрыхъ историковъ сотворенное наблюденіе: да нападатели и побѣдители преливаются въ языкъ побѣжденныхъ; вси оны народы (кромѣ славенскихъ) послѣдующѣ времени нападающіи на колоніи оныя Дакоримскія и на Славя, аки побѣдители сихъ колоніи и аки въ сихъ погѣблени взиратися могъ. Гдѣ есть нѣкъ языкъ различныхъ Угровъ гдѣ Къмановъ? или Готовъ во оныхъ предѣлахъ?

Превеликое у Волоховъ славенскихъ реченіи число, негли ѿ тѣхъ произошло что римскаго поколѣнія колонисти, аки побѣдители преобращатися начали въ первобытныя ондѣ славенскія обитатели. Но по времени нашедшимъ пиннымъ побѣдителемъ на самія Римляни; сихъ побѣжденныхъ удолѣваль языкъ. Семѣ обаче бѣди какъ хочется.

Еже касается числа странныхъ и собственныхъ у Волоховъ реченіи, толь великое число странныхъ а умаленое собственныхъ — какое прежде представить восхотѣхомъ принимать намъ въ самомъ дѣлѣ не надобно.

Сіе токмо поощающе излиха мнѣніямъ инныхъ, сказано ѿ мене быти, а въ самомъ дѣлѣ оно такъ находится какъ я и горѣ сказахъ то есть: едина токмо третина реченіи у Волоховъ яко извѣстно странныхъ пріятися можетъ; ѿ коихъ часть величайшая извѣстно есть славенскаго, дрѹгая такоже великая мадырскаго или по различію провинціи греческаго или тѹрецкаго, а мадырская часть ѿ нихъ совѣмъ неизвѣстнаго корене. Дрѹгія же двѣ третини Волоховъ реченіи, извѣстно ихъ собственія сѹтъ; коихъ всѣхъ почти кореное или въ латинскомъ или въ различныхъ нарѣчіяхъ италіанскаго языка обрѣтается. Сіе доказательство видится достаточно быти, яко оба сія народа ѿ единаго и тогожде корене изидоша. (Ѹ) котораго мнѣніа истинѣ за то негли ученые людие сѣмняхся, что до селѣ не бысть ниже нѣтъ находится достаточнаго у Волоховъ словаря, по коему бы нарѣчіе ихъ различное, съ различными италіанскаго языка нарѣчіями достовѣрно снесено быти могло. И прежде нежели сіе совершится произведеніе Волоховъ всегда пребѣдетъ недостаточно. Разсѣжденіе мое и сравненіе обоихъ языковъ частное, обаче прилѣжное и безпристрасное, мнѣ достаточно видѣлося быти ко пріятію сего мнѣніа.

Ибо двинѣтимъ бывшимъ сѣмнѣніямъ ѿ мѣсть историковъ современныхъ произведенію Волоховъ ѿ Дакоримлянъ препони творящихъ, прочія историческія доводы за такое произведеніе всякое придають достовѣріе. А къ сичевимъ разсѣжденіямъ аки нѣкое малое, хотя во очесѣхъ критиковъ неважное, дополненіе, можетъ придатися равенство Италіанцевъ и Волоховъ въ нравахъ, склоненіяхъ, обычаяхъ и прочая, кое, я дѣмаю. яко достаточно примѣтихъ и за то ѿ селѣ ѿ таковыхъ.

5-о. Я представляю себѣ ѿ корени обоихъ народовъ, да ѿ единнаго приквасія съ различными ідіоматами въ двѣхъ различныхъ краяхъ слѣшанаго, сильнымъ своимъ дѣиствіемъ, почти равніа природы изиде масса. Но въ единомъ краи непрерывнымъ сѣдбы счастіемъ поспѣшествема

до височайшаго образованія досиѣ, въ дрѣгомъ же пре-
небрежена счастиемъ уста совсѣмъ безобразна; подавая
премногія знаки тояже природы, наклоненіи, пожеланіи,
обычаевъ, и прочихъ племянцы своя естественныхъ свой-
ствъ. Вотъ нѣкія мною примѣчанія:

Но прежде сказать надобно что при испытаніи и срав-
неніи свойства одинаго и дрѣаго народа всегда разѣмѣ-
вается слово быти, не ѡ классахъ изображенныхъ, истинны-
ми чиновачинаніями, аки заклепами нѣкоими ѡхраненныхъ,
ѡ простоты и народа свойствъ общими боримаго превозви-
шенныхъ, но ѡ класси народа во обще множественное число
составляющей и ѡ простотѣ природными толко свойствъ
пороковъ и добродѣтелей водимой. И тако ѡ сихъ.

а) Природнія склоности Волоховъ и Италіанцевъ во
многихъ тако равныи сѣтъ да при сравненіи прочихъ на-
родовъ подобное не находится. На примѣръ Волохи вели-
чайшее имѣтъ наклоненіе ко пѣнію и стихотворствѣ какъ
и Италіанцы. Но здѣ не разѣмѣтся бѣдто бы они своихъ
скалдовъ или бардовъ имѣли кое ко хѣдожествѣ паче и
чинѣ нежели ко природы принадлежить; но во обще имѣ-
еть народъ сеи въ самой простотѣ изряднѣишихъ гла-
совъ великое число кромѣ сравненія съ прочими. Н. п.
междѣ младими клириками равнаго числа Сербовъ и Воло-
ховъ на одинаго доброгласнаго Сербина бѣдѣтъ и два и
три доброгласна Волоха, аки бы во органахъ народа сего
ѡличіе таковое находилось.

б) Оба народа равнѣю и величайшѣю силѣ плодородія
и преумноженія своего имѣтъ, хотя у обоихъ множайшая
политическая пренятствія къ томѣ находятся. Ѡ Италіан-
цахъ извѣстно есть онымъ, кои ѡ сихъ съ долгомисліемъ
разсѣждали. Ѡ Волохахъ же безсѣмненія увѣрить можемъ.
По коемѣ послѣшествуетъ и то что онъ, по всюдѣ почти
простота, своимъ емѣ толко изыкомъ говорить, а прочихъ
— развѣ бы принѣжденъ былъ — ѡметаеть; и тако прочи
смѣшани съ нимъ народи Серби, Венгри или Нѣмци при-
нѣждени бывають изыкъ ихъ говорить, а тако прелагаются
въ нарѣчіе Волоховъ, ѡ коихъ стотинами имѣемъ извѣ-
стныхъ доказателствъ, говоритже и Швартнеръ въ стати-
стикѣ ѡ Венгрии (Martin Schwartner Statistik von Ungern)

ѡ сей Волоховъ противъ прочихъ сосѣдовъ своихъ преодолѣнія себе умножающаго силѣ.

в) Оба народа на всякіи пороки, да со хитростію и наглостію сотворится, готова, а по совершеіи того, еле что утрашена сѣща на раскаяніе, и подлое, и аки безчестное самаго себе низверженіе и покореніе такожь готова. Јозеф Бонапарте посоль французкія республики въ Римѣ при возбѣнтованіи нѣкоемъ Римлянъ противъ Францѣзовъ, пишетъ ко пославшимъ его ѡ Италианцахъ: Народъ недостойный, дѣрный, на всякое возмѣщеніе и злодѣйство скоръ, а по совершеіи того презрительнымъ образомъ падаетъ и сапоги обимаеть у меня, прося опрощенія. Подобнѣишая семѣ дѣйствія и ѡ Волохахъ разными слѣчаями доказать можно.

г) Притворность, ласкателство, непостоянство, памятозлобіе, ѡмщеніе, ѡ прочія подобнія ума пороки, и всякое сіе съ величайшимъ при слѣчаяхъ вираженіемъ, обоимъ народамъ простимъ аки природно есть.

д) Нѣкое гнѣшеніе военнаго чина, обоимъ народомъ такожь свойствено есть; кое равнѣ при карактерѣ непостоянства и хитрости, и при жаркомъ своелюбіи, ѡ опасности смерти природнымъ образомъ происходитъ.

е) Жени у обоихъ народовъ брака вѣрности рѣдко, а на противъ дочерей своихъ дѣвство прилѣжно сохраняютъ. Ѣ Италианцахъ извѣстно, ѡ Волохахъже сказать можно, да на 1. или 2. слѣчая раздоровъ и несогласіи брачныхъ ѡ инныхъ народовъ н. пр. Сербовъ и прочихъ -- ѡ Волоховъ слѣчаевъ 3—4—5 въ тоеже время при сѣдилищи ѡбрѣтется, а вси почти ѡ брачнія невѣрности.

ж) У оба народа, нарочноже у простоти, единная почти и таяже есть общая пища ѡ мѣки кѣкѣрѣзныя вареное мѣстие, у Италианцевъ полента, у Волоховъже малай зовомое. Имя италианское полента происходитъ видится ѡ латинскаго puls = pultis, и ѡ сюдѣ развращенное pul te или polte = полента, славенскіи каша, по болшей части ѡ прои ситныя, или просо = millium кѣваное мѣстие. Имя Волоховъ малай есть такоже ѡ прои ситныя, millium кое у Волоховъ называется или мѣй или право малай манѣнцель = прои ситная. Простота Волоховъ толь вообще уживаетъ сей родъ пици какъ въ нѣкихъ пре-

дѣлехъ нѣмецкій простой народъ ястіе картофеля употребляетъ; и естли простой Волохъ имѣетъ свой емъ малай то онъ ѿ пшеничномъ хлѣбѣ и не печется. Извѣстно же что и у італіанскія простоти сей родъ ястія есть общія и почти единый. И дивно есть, по истинѣ, какъ можно было безъ принужденія и безъ знаковъ повѣстей историческихъ, единю и тѣю же пищѣ у обоихъ междѣ собою ѿдаленныхъ народовъ толь множественно, за весь народъ во обще вовести? и како паки прою сытнѣ millium ѿ коего puls — polte etc. принесенъ косяѣ изъ Америки кѣкѣ рѣзъ (fagorugum vel triticum turcicum) у обоихъ народовъ равнѣ замѣниша?

2) Въ многихъ предѣлехъ Трансилваніи и порѣбужныя въ Венгріи Волохи, хотя и въ хладномъ климатѣ пребивающіи не имѣютъ въ домахъ своихъ пещей но нѣки родъ каминовъ какъ и у Італіанцевъ, при коихъ опъ варить свой малай и греется (сіе сказа ми г. Ейкпъ Арадскіи яко во всеи его епархіи у Волоховъ обычно есть).

3) Во военныхъ походахъ въ Італію сего времени, солдати Сербы ближие ко Волохомъ живѣщіи и ихъ бесѣдѣ и обичаи познавающіи, увидѣвше Італіанцевъ, ихъ бесѣдѣ, нравы и нѣкія обичаи, на примѣръ полентѣ и клобѣкѣ, каковѣ ѿ другихъ народовъ толко въ ноцной ложницѣ употребляется (die weisse Schlafhaube) кои обаче и простота ихъ и пѣблично, и нѣкогда лакай за каретою стоящіи на главѣ имѣютъ, абіе почти вопіютъ: ово сѣ брате наши Власи! истии наши Власи! и прочими симъ подобными изреченіями уподобляютъ Італіанцевъ и Волоховъ. Клобѣкѣ Волоховъ (всегда разѣмѣтается простота) есть ѿ кожи овчія или ягнитія самымъ имъ скроенъ, но крой его сіетъ (sic!) figura conica есть подобнѣшій шлафъ капи, т. е. ономѣ Італіанцевъ простыхъ клобѣкѣ.

Я бы моглъ еще и иныхъ обичаевъ и подобно междѣ сими двѣми народами привести, но поеликѣ сицевая великомѣ премѣненію подлежатъ, и нѣкогда ѿ народовъ по слѣчаю приемлема и ѿметаема бывають, а за то ѿ историковъ не уважаются, то сіа толко по избыткѣ, ко нѣкоемѣ приспоможенію иныхъ горѣ приведенныхъ доводовъ слѣжити могѣтъ; пренебрегаю прочая.

Таковомъ же запинанію и недостаткѣ подлежитъ у Историковъ и оныи доводъ ѿ имене Волоховъ — что они себе Рѣмѣнъ т. е. Римлянинъ называютъ — приводимый. Имя же Волохъ — Волоси — Волохи кажется единого быти корене съ нѣмецкимъ Wölſche; ѿ коихъ естли бы догадать позволѣно было, то бы я ихъ ѿ древняго во Италиі Волсковъ (Volsci. populi) имене обычаемъ ѿ ближайшихъ ко удаленію проразпространеннаго (sic!) быти подозрѣваль. Но кто въ сихъ вбръѣтетъ истинѣ? Кажется что нѣки народы сѣверный всѣхъ ѿ сѣверныя Скитиі, къ Іргѣ и ко Африкѣ пристоящихъ народовъ Волохами или Влахами називали, негли бо Снорро Стѣрлисонъ свой Laland сице разсмѣваль. Но бѣди семъ како емъ драго; сіе истинно есть, да имя Влахъ сіестъ Волохъ, ѿ самихъ славенскихъ народовъ въ Кроациі и Славониі живѣщихъ и римокатоличкаго закона сѣщихъ, своимъ ихъ единомызичнымъ Славонцемъ и Сербомъ восточнаго нашего благочестія сѣщимъ съ презрѣніемъ придаетъ. Также и Тѣрци въ Боснѣ и Сербіи всякаго Хрѣтіанина Босанца и Сербина съ презрѣніемъ Вла — Вла хъ называютъ. Ѹ кѣдѣ сіе проишло, я не знаю ни даже догадывать.

При самомъ заключеніи сего моего писанія полѣчихъ печатаное въ Бѣдимѣ вбъявленіе ради издаваемаго словаря на воложкомъ — латинскомъ — нѣмецкомъ и мадырскомъ языкахъ. Я прилагаю тое Вамъ такъ какъ оно мнѣ въ рѣки дошло. Ауктора познаю; онъ есть благочестіемъ Уніятъ, чиномъ іеромонахъ, родомъ Волохъ, отечествомъ Транзілванецъ. Въ языцѣ его родномъ воложкомъ, латинскомъ и мадырскомъ кажется онъ довольно изкѣсенъ; въ нѣмецкомъ не тако, а въ славенскомъ никакоже. Первый листъ дикціонаря сего при объявленіи семъ за образецъ приложеный, имѣетъ реченіи 25 и ѿ тѣхъ какъ сами увидѣть можете 1 есть мадырскаго, а 2 толко славенскаго, всяже прочія латинскаго или італянскаго корене сѣтъ. Но по семъ единомъ и первомъ листѣ невозможно есть рѣшителное заключить мнѣніе. Я читалъ болше какъ тысяцѣ реченіи Тѣрманомъ собранныхъ, но и на тія не ѿлагаюся такъ какъ на собственное искѣство, ѿ коемъ естли дикціонарь сей изидеть уповаю что увѣритися бѣдемъ.

И такъ довлѣтъ уже ѿ произведеніи Волоховъ нынѣшнихъ.

Если Вамъ угодно бѣдетъ обширное, а стальное, и противъположеніямъ критиковъ шдольвающее извѣстіе ѿ нынѣшнихъ Волохахъ приобрести, то надобно вамъ есть болшихъ трансилванскихъ и венгерскихъ историковъ книги имѣти, на примѣръ: Geor. Prau Annales et Diss. Avarum et Hungarorum etc. Stephani Katona, Historia critica Hungariae. Fasching Nova et Vetus Dacia. Carol. Eder различная писанія, и прочихъ. Но вси сіи аки гордимъ окомъ, и неситимъ сердцемъ взирали на Волохи. Нѣждни обаче сѣтъ, за обширное ученіе историческое и критическая прохожденія ѿ Волохахъ, по слѣчаю вныхъ, находящаяся.

Лѣчше ѿ сихъ, и паче всѣхъ, разсѣждалъ, ѿ Волохахъ, князь Димитрій Кантемиръ, въ Historisch-geographisch- und politische Beschreibung der Moldau, Francfurt und Leipzig 1771. 8°. Тоже разсѣждали изрядно по слѣчаю въ разныхъ писаніяхъ ѿ томъ же народѣ ученый Нѣмцы Шлѣцеръ и Гатерперъ; а нарочно Thunmann (Johann) Über Geschichte und Sprache der Albanier und der Wlachen въ Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig 1774. 8°. Тоже Sulzer (Franz Joseph) Geschichte des transalpinischen Daciens d. i. der Walacheu Moldau und Bessarabiens Wien 1781. 8°. и новѣшій Engl (Christ.) Geschichte der Moldau und Walacheu, Halle 1805. 4°. Всѣхъ, сихъ, послалъ, бы я вамъ, но въ ѿдаленіи моемъ ѿ книгопродавцевъ, не имѣю слѣчая собрать тѣхъ. Оный найлѣчше въ Галѣ и въ Леипцигѣ собрани быти могѣтъ. И если вы толко нѣкихъ, на примѣръ, Кантемира, Тѣнмана, Сѣлцера и Енгла прискорбите вамъ, то безсѣмнено уразвѣсти бѣдете, что Волохи не такъ неизвѣстны въ ученомъ свѣтѣ какъ, ви въ писаніи вашемъ, дѣмаете. Можно вамъ, бѣдетъ, ѿ тѣдѣ и ѿ шбширности того народа — (кои нѣѣ Валахію, Молдавію, Трансильванію, часть Баната Темишварскаго и часть порѣбжежныхъ, сими провинціями комітатовъ, мадарскихъ, болшею частію занимаетъ) — и ѿ литературѣ того достаточное свѣдѣніе полѣчити. Правда что вы противная, въ писателехъ, тѣхъ, междѣсобою и моемъ, мнѣнія шбрѣтете. Но тое самое по-

дасть вамъ поводъ глѣбшемъ ѿ такихъ предметовъ разсѣжденію. Я еще нѣчто, и въ крацѣ толко, ѿ учености Волоховъ напишѣ вамъ. Т. е. Волохи имѣютъ писмена славенская, наша, общая, и до сего доба толко церковная. Писмя ерь малое — ь у ихъ такъ непотребно какъ у Славяновъ ерь великое — ѣ. Но писмя ѣ ерь великое употребляютъ Волохи какъ ползгласнѣю споенѣю ѿ а и е, и аки въ половинѣ токмо изговориваемѣю, а въ половинѣ ѿдыхаемѣю н. п. въ горнемъ примѣрѣ татѣлѣй отецъ, изговоривается какъ татаѣлѣй. Они такожь употребляютъ и писмя славенское Іѣсѣ ж, почти подобно какъ гласнѣю нѣмецкѣю ö или ii. Но имѣютъ такожь и собственныхъ языкъ своимъ нѣждныхъ писменъ двѣхъ. На примѣръ писмя енѣ ѡ, изговорываемо бѣдто бы писано было ѣн. Тоже писмя дѣа ѣ, изговорываемо не какъ ѣ или ч, но какъ д и ч споеное. Нѣки ѿ Волоховъ Трансилванскихъ уніятъ хотѣли латинская писмена въ мѣсто славенскихъ ввести, но доселѣ трѣдъ ихъ былъ сѣтенъ.

Волохи имѣютъ на своемъ языкѣ церковныхъ, обычныхъ старихъ книгъ почти толико колико и Серби, н. п. Бѣкваръ, Часословъ, Чалтиръ, Требникъ, Слѣжебникъ, Октоихъ, Миней, Апостолъ, Евангеліе, Библию и прочая, и за то ѿ сихъ далше писать не хошѣ. Читайте въ горѣ помянутыхъ писателяхъ, и бѣдите съ Бѣгомъ.